

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
MENŲ FAKULTETAS
MUZIKOS PEDAGOGIKOS KATEDRA

GIEDRIUS ŠILEIKA

Muzikos pedagogikos studijų programos
IV kurso studentas

**5 – 10 KLASIŲ MOKSLEIVIŲ POŽIŪRIO Į LIETUVOS ETNOGRAFINIUS
REGIONUS TYRIMAS**

BAKALAURO DARBAS

*Darbo vadovė -
Asist. Angelė Kavaliauskienė*

Šiauliai, 2011

TURINYS

IVADAS	3
1. LIETUVOS ETNOGRAFINIŲ REGIONŲ RAIDĄ IR JŲ KULTŪROS BRUOŽAI.....	5
1.1. Lietuvos etnografinių regionų istorinė raida	5
1.2. Lietuvių tarmių kilmė ir bruožai.....	11
1.3. Lietuvių muzikinis folkloras	13
1.3.1. Lietuvos regionų liaudies dainų specifika	13
1.3.2. Lietuvos etnografinių regionų šokių bruožai	17
1.3.3. Lietuvių liaudies muzikinių instrumentų išskirtinumas	19
1.4. Lietuvos regionų tautinių drabužių skirtumai.....	22
1.5. Lietuvių tradicijų ir papročių bruožai	26
2. LIETUVOS ETNOGRAFINIŲ REGIONŲ PATEIKIMAS V-X KLASIŲ MOKYKLINIUOSE VADOVĖLIUOSE	32
2.1. Supažindinimas su Lietuvos etnografinių ypatybėmis muzikos, lietuvių kalbos ir istorijos vadovėliuose	32
3. MOKSLEIVIŲ POŽIŪRIO Į LIETUVOS ETNOGRAFINIUS REGIONUS 5–10 KLASĖSE TYRIMAS.....	35
3.1. Tiriamoji dalis.....	35
3.2. Atlikto tyrimo rezultatai.....	36
IŠVADOS	48
LITERATŪRA	49
PRIEDAS	52

Šileika G. 5 – 10 klasių moksleivių požiūrio į Lietuvos etnografinius regionus tyrimas: Muzikos pedagogikos bakalauro darbas / vadovė asist. Kavaliauskienė A.; Šiaulių universitetas, Menų fakultetas, Muzikos pedagogikos katedra. – Šiauliai, 2011. – 52 p.

SANTRAUKA

Darbe aptariama penkių Lietuvos etnografinių regionų (Aukštaitijos, Žemaitijos, Dzūkijos, Suvalkijos, Mažosios Lietuvos) specifika bei tarpusavio skirtumai. Apžvelgiama kiekvieno regiono istorinė raida, geografinė padėtis, tarmių kilmė ir bruožai, muzikinis folkloras, palyginami regionų tautiniai rūbai ir išskirtinės tradicijos. Baigiamojo darbo tikslas - ištirti mokinių turimas žinias apie Lietuvos etnografinius regionus, jų domėjimosi pobūdį bei subjektyvų etnografinių regionų vertinimą. Darbo tikslui pasiekti iškelti šie uždaviniai: išanalizuoti literatūros šaltinius apie penkių etnografinių regionų specifinius bruožus, surinkti 5 – 10 klasių vadovėliuose pateikiamą informaciją apie etnografinius regionus ir atlikti tyrimą, siekiant išsiaiškinti, ar mokiniai yra susipažinę su Lietuvos etnografiniais regionais. Tyrimas atliktas dviejose Šiaulių ir Raseinių rajono, Girkalnio pagrindinėse mokyklose.

Išanalizavus mokslinę literatūrą gautos šios išvados: Lietuvos etnografiniai regionai labiausiai skiriasi savo istorine raida, tarpe, muzikiniu folkloru, tautiniais rūbais, papročiais ir tradicijomis. Išanalizavus 5 – 10 klasių mokyklinius vadovėlius nebuvo rasta pakankamai informacijos, kurioje mokiniai būtų supažindinami su etnografiniais regionais. Šie rezultatai atskleidžia, jog pagrindinėse mokyklose mažai dėmesio skiriama Lietuvos etnografijai ir jos specifikai. Minimalūs pradmenys yra suteikiami devintoje ir dešimtoje klasėje.

Atlikus tyrimą ir įvertinus mokinių turimas žinias apie Lietuvos etnografinius regionus, galima daryti išvadą, jog respondentai geba skirti Lietuvos etnografinius regionus, tačiau ne visi sugeba nustatyti aiškias jų ribas bei įvardyti regioną, kuriame patys gyvena. Tyrimo rezultatai rodo, kad tarminė kalba tarp jaunų žmonių yra vartojama labai retai. Didžiosios dalies apklausos dalyvių nenoras lankyti etnografinius būrelius rodo mokinių nesidomėjimą etnografinių regionų pažinimu.

Remiantis tyrimo rezultatais, galima teigti, kad etnografinių regionų kultūra nėra atgyvenusi ir regionų skirtumai išliks dar ilgą laiką. Tačiau taip pat akivaizdus jaunimo nesidomėjimas etnografinė kultūra. Siekiant išsaugoti etnografinę kultūrą, reikia ugdyti jaunimo susidomėjimą, o tai padaryti galima puoselėjant tradicijas šeimoje, organizuojant liaudies buities muziejų lankymą, skatinant jaunimą dalyvauti etnografinių regionų renginiuose.

Šileika G. Research on the 5th – 10th Grade Students Attitude towards Ethnographic Lithuanian Regions: Undergraduate work of Music Education / asisstant manager Kavaliauskienė A.; University Šiauliai, Faculty of Arts, Music Education Departament. – Šiauliai, 2011. – 52 p.

SUMMARY

This work focuses on five Lithuanian ethnographic regions (Aukštaitija, Žemaitija, Dzūkija, Suvalkija, Mažoji Lietuva), their specificity and differences, that distinguish them from each other. There is an overview of each region's historical development, geographical location, the nature and features of the dialects, folk music and also there is a comparison of national costumes of regions, unique traditions. The aim of this final work is to examine schoolchildren's knowledge of the ethnographic regions of Lithuania, their interest and subjective assessment of ethnographic regions. In order to achieve the aim of this work there are formed these tasks: to analyse the literary sources about specific features of five ethnographic regions, to find information on the ethnographic regions in the textbooks of 5 – 10 classes and to do a research in order to find out how well schoolchildren know the ethnographic regions of Lithuania. The research was accomplished in one primary school of Šiauliai and in one primary school of Girkalnis, Raseiniai.

The analysis of scientific literature showed that Lithuanian regions differ from each other most in their historical developement, dialect, folk music, national costumes, traditions and customs. The analysis of school textbooks from 5 – 10 classes showed that there are no much information about ethnographic regions. This indicates that little is taught in schools about ethnography of Lithuania. Minimum elements about it are given in the ninth and tenth class.

The analysis and assessment of schoolchildren's knowledge of Lithuanian ethnographic regions can be concluded that the respondents are able to distinguish Lithuanian regions, but not everyone is able to identify regional boundaries, including the place that they live in. The results showed that the dialect of the young people is less dominant. Young people use dialect language only when they communicate with family members. Many respondents do not want to attend ethnographical clusters, and this shows that they are not interested in ethnographic regions. However, folk dances and music are attractive to respondents.

In conclusion, it might be said that the folk culture nowadays is alive through music. According to the survey results, it can be expected that the differences between ethnographic regions will exist. The culture of the ethnographic regions mostly should be cherished in the family and also it is necessary to attract young people, who should be more interested in ethnographic culture

Išvadas

Etnografinis regionas - tai istoriškai susiformavusi teritorijos dalis, kurioje išlaikyta tam tikra tarmė, tradicijos ir papročiai, integruotas baltų genčių palikimas. (Valstybės žinios 1999) Lietuvos valstybėje etniniai regionai tradiciškai skirstomi į keturias etnografines sritis: Žemaitiją, Dzūkiją, Aukštaitiją ir Suvalkiją. Dauguma autorių šiandien išskiria ir penktąjį - Mažosios Lietuvos etnografinį regioną, kurio specifiką lėmė tiek etninės regiono susiformavimo aplinkybės, tiek ir teritorinė priklausomybė Prūsijos karalystei. Etnografinės sritys skiriasi viena nuo kitos vietos gyventojų šnektos ypatybėmis, vyraujančiomis šventėmis, aprangos įvairove ir kitais materialiniais bei dvasinės kultūros savitumais. (Milius V. 2001)

Lietuvoje plačiai tyrinėti etnografinių regionų materialūs reiškiniai ir tradicijos. „Lietuvos etnografinis regionas dažniausiai buvo geografinė sąvoka. Etnologai regiono kultūros savitumą paprastai apibrėžia remdamiesi tam tikra savita, dažniausiai etnine kultūra. Tai ilgą laiką besiformavusi bendruomenės gyvensenos normų ir papročių visuma. Buvo studijuojama materialinės ir dvasinės kultūros laikinė ir erdvinė raida. Ieškota jų pirmykščių ištakų, jų kontaktų su kitomis kultūromis. Ieškota priežasčių, dėl kurių kito kultūros elementai.“ (Savianokaitė V.)

A.Vyšniauskaitės nuomone, <...> „svarbiausias mūsų valstybės ir lietuvių tautos šiandieninio prisistatymo Europos Sąjungai klausimas būtent ir yra Lietuvos teritorinė administracinė sandara. 1995 metais įvykdytas padalijimas į apskritys buvo atliktas ignoruojant mūsų kultūrinį - istorinį paveldą. Tiek istoriniai šaltiniai, tiek lietuvių kalbos tarmės, žmonių materialinė ir dvasinė kultūra liudija nuo seno Lietuvoje susiklosčius penkias etnografines sritis - Žemaitiją, Aukštaitiją, Suvalkiją, Dzūkiją, Mažąją Lietuvą“.

Etninei kultūrai, kaip bendrosios kultūros daliai, galioja bendrieji kultūros raiškos, sklaidos, gyvavimo arba nykimo dėsniumai. „Vis dėlto, dėl savo prigimtinių savybių etninės kultūros raiška moderniaisiais laikais išlieka problemiška. Akivaizdžiai veikia dvi tendencijos: viena – tai objektyvių ir subjektyvių veiksnių sąlygojamas etninės kultūros nykimas; kita – tai nauji etninės kultūros išlikimo keliai ir pavidalai, suteikiantys jai įvairias gyvavimo formas. Etninei kultūrai stengiamasi padėti ir įstatymais, programomis, tačiau mažai tyrinėjami tie veiksniai, sąlygos ir aplinka, kurie turėjo, turi ir gali turėti įtakos jos likimui.“ (Trinkūnienė I. 2007)

Lietuvos etninės kultūros puoselėjimas ir gaivinimas, šiandien sulaukia nemažai mokslininkų, valstybės tarnautojų ir visuomenės dėmesio. Etnokultūros praktikavimas folkloro ansambliuose suvokiamas kaip vienas iš svarbiausių tautinio tapatumo ženklų. Nepakankamas jaunimo domėjimasis ja ar „neteisingos“ interpretacijos dažnai pristatomi kaip nutautėjimo

įrodymas. Visgi išsamių Lietuvos folkloro ansamblių veiklos studijų yra mažai, o jų autoriai beveik nebando pagrįsti ir paaiškinti šios sąsajos. (Aleknaitė E. 2009)

Tyrimo problema. Šiuolaikiniam žmogui senoji etninė kultūra tapo nereikšminga, nereikalinga ir net nematoma dėl pasikeitusios visuomenės, žmonių požiūrio, vertybių ir Vakarų kultūros įtakos, kuri daugiausia paveikia besiformuojantį jaunimo požiūrį į tradicijas. Ryškėja jaunimo ir vaikų atotrūkis nuo gamtos, mažėjanti kultūrinė ir fizinė veikla. Vaikai išgyvena priklausomybę nuo informacinių technologijų, negatyviai vertindami ir menkindami tradiciškai svarbiausius žmogaus vertės aspektus – intelektą ir dorą. Didelį vaidmenį atlieka žiniasklaida. Trūksta autentiškos, profesionalios etninės kultūros reiškinių analizės, reflektuojančios kultūros paveldo gyvybingumą.

Tyrimo objektas. 5 – 10 klasių moksleivių požiūrio į Lietuvos etnografinius regionus tyrimas.

Darbo tikslas. Ištirti mokinių turimas žinias apie Lietuvos etnografinius regionus, jų domėjimosi pobūdį bei subjektyvų etnografinių regionų vertinimą.

Uždaviniai:

1. Išanalizuoti literatūros šaltinius apie penkių Lietuvos etnografinių regionų specifinius bruožus.
2. Apžvelgti V – X klasių mokykliniuose vadovėliuose pateikiamą medžiagą apie etnografinius Lietuvos regionus.
3. Ištirti V – X klasių mokinių turimas žinias apie Lietuvos etnografinius regionus.

Tyrimo metodai. Mokslinės literatūros analizė, mokyklinių vadovėlių analizė, empirinis tyrimas.

Darbo struktūra. Darbą sudaro turinys, įvadas, teorinė medžiaga, mokyklinių vadovėlių analizė, tyrimas, išvados, literatūros sąrašas, priedas.

1. LIETUVOS ETNOGRAFINIŲ REGIONŲ RAIDĄ IR JŲ KULTŪROS BRUOŽAI

1.1 Lietuvos etnografinių regionų istorinė raida

Didžioji Lietuva - baltų teritorijos dalis, įėjusi į LDK, o vėliau į Rusijos imperijos sudėtį. Didžioji Lietuva apėmė įvairių baltų genčių (žemaičių, aukštaičių, jotvingių, žiemgalių, sėlių ir kt.) žemes, vėliau vadintas Lietuva ir Žemaitija. Didžiosios Lietuvos teritorijoje iki XIX a. iš senųjų genčių susidarė Žemaitijos, Aukštaitijos, Suvalkijos etnokultūriniai regionai. Didžiosios Lietuvos vardas siejamas su Didžiosios Lietuvos kunigaikštijos vardu. Nuo XVI a. pr. vokiečių kronikose minima Mažoji Lietuva (šiuo vardu vadintos buvusios vakarų baltų genčių žemės, nuo XIII a. užkariautos Kalavijuočių ir Kryžiuočių ordinų ir po 1422 m. Melno taikos likusios Kryžiuočių ordinui, po 1525 m. – Prūsijos kunigaikštystei, vėliau - Vokietijos imperijai). Istorinių įvykių dirbtinai padalytas tautos dalis – Didžiąją ir Mažąją Lietuvą – šimtmečių eigoje atskyrė skirtinga politinė priklausomybė, skirtingos konfesijos (Didžiojoje Lietuvoje - katalikybė, Mažojoje Lietuvoje – protestantizmas), ūkinės sistemos, kultūrinės įtakos (Didžioji Lietuva vystėsi Vidurio Europos kultūriniame areale, veikiant slavų bei romėnų – lotynų kultūroms, o Mažoji Lietuva – Šiaurės Vakarų Europos kultūriniame areale, veikiant germanų bei kitoms kultūroms). Didžiosios Lietuvos gyventojai kartais vadinami didlietuviais, tuo siekiama pabrėžti jų skirtingumą nuo mažalietuvių – lietuvininkų (Mažosios Lietuvos gyventojų). (Mažosios Lietuvos enciklopedija. I tomas. 2000) Stasys Vaitiekūnas teigia (1998), kad „Lietuvos valstybės teritorijos kalbinės ribos nereikėtų painioti su valstybine siena, etnografija ir politika. Valstybinės sienos gali būti mažiau pastovios, nei kalba ir geografija, kurios yra inertiškesnės, sunkiau pasiduoda politiniams pakitimams“.

Etnografinis Lietuvos regionų savitumas ne visada akivaizdus. Lengviausia apibūdinti Aukštaitijos ir Dzūkijos tradicinės kultūros skirtumus, kurie yra labiau akivaizdūs. Jie išsiskiria gyvenimo sanklodoje ir aprangoje, kur kas mažiau kitose materialinės etnokultūros srityse - sodybos gyvenamųjų, ūkinių pastatų statybos ir išplanavimo ypatybėse, įvairiuose vežimaičiuose ir kt. Mažosios Lietuvos ir Suvalkijos skirtumus labiau sąlygoja krašto apgyvendinimo sąlygos ir spartesnė ekonominė raida. Senoji Mažosios Lietuvos žemdirbių kultūra iš esmės nesiskiria nuo žemaičių. Bėgant laikui, etnografinių regionų ribos keitėsi mažėjant lietuvių gyvenamam plotui. Kadaisie lietuvininkai gyveno dideliuose Šiaurės Prūsijos plotuose. Tačiau didžiųjų marų laikotarpiu (XVII a.) vokiečiai kolonizavo kraštą ir Mažosios Lietuvos teritorija sparčiai mažėjo. Etnografinių sričių ribas keitė ir tarminių krašto ypatumų pokyčiai. Istorinės Žemaitijos ribos kadaise siekė Nevėžio upę. XX a. žemaičių šnektos teritorija prasideda gerokai į vakarus nuo šios

ribos. Tačiau etnografiniu požiūriu Vidurio Lietuvos žemdirbių materialinė ir dvasinė kultūra liko artima žemaitiškajai. Užnemunę apgyvendino išeiviai iš Pietryčių ir Vidurio Lietuvos, todėl Užnemunės rajonų gyventojų kultūra yra artimesnė Pietryčių Lietuvos, o vakarinių bei šiaurės vakarinių rajonų – Vidurio Lietuvos ir Žemaitijos etnografinėms sritims. Pamatinės kiekvienos kultūros ypatybės priklauso nuo daugelio skirtingų veiksnių – gamtinių sąlygų, migracijos, kontaktų su kitomis kultūromis, geopolitinės ir ekonominės regiono raidos aplinkybių. Tie patys dalykai gali sąlygoti ir kultūrinį bendrumą, ir regioninius kultūros skirtumus.

Etnografinių regionų kultūrinis savitumas gali reikštis per sričių tarmės ypatumus. Tie patys darbo įrankiai atskiruose Lietuvos regionuose vadinami savitais vardais, arba, atvirkščiai, tuo pačiu vardu vadinami kiti daiktai. Kiti svarbūs veiksniai - gamtinių sąlygų savitumas. Miškai ir kalvos, lygumos, ežerai ir upės, regioninės klimato ypatybės ne tik sukuria savitą kraštovaizdį, bet ir apsprendžia krašto gyvensenos ypatumus. (Mikulėnienė D. ir kt. 2010)

Žemaitija - etninis regionas dabartinėje Šiaurės Vakarų Lietuvoje. Telšių miestas laikomas žemaičių regiono sostine. Atskiros žemaičių genties formavimasis centrinėje dabartinės Žemaitijos dalyje baigėsi maždaug V amžiuje. Žemaitija pirmą kartą paminėta 1219 m. Ipatijaus metraštyje, aprašant Lietuvos ir Volynės kunigaikščių taikos sutartį. Iš visų lietuvių etninių grupių Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje tik Žemaitija turėjo savarankiškos seniūnijos teises, kurios galiojo beveik 400 metų. XIX - XX a. susiformavo žemaičių tarmė ir gyvenamu plotu pagrįsta Žemaitijos samprata. Ja remiantis nustatytos ir šiandieninės Žemaitijos etnografinio regiono ribos. Žemaičiai dažnai apibūdinami kaip užsispyrę ir ištikimi žmonės. (Žemaitija 2004) Žemaitija arba Žemaičiai nuo XV a. lotyniškuose ir vokiškuose rašytiniuose šaltiniuose buvo vadinami Samogitia, Samogitiae. Senosiose slavų kronikose Žemaitija vadinama Žemoit', vėliau – Žmujdz ir kt. Žemaitija užima apie 21 000 km² . Žemaitijos etnografinio regiono riba tik apytikriai sutampa su žemaičių tarmės riba. Kalbiniu požiūriu Žemaitija skirstoma į tris dalis: šiaurės, vakarų ir pietų, o gyventojai, priklausomai nuo to, kaip jie ištaria *uo* ir *ie*, į dounininkus, donininkus ir dūnininkus. (Lietuvos etnografinis regionas Žemaitija. 2004)

Žemaitijos ir likusios Lietuvos dalies skirtumai atsirado pačioje baltų etnogenezės (tautų ir kitų etninių bendrijų susidarymo proceso) pradžioje, kai II – III a. pr. Kr. sankirtoje, ar kiek vėliau – ankstyvajame žalvario amžiuje, išsiskyrė vakarų ir rytų baltų grupės. Visais istoriniais laikotarpiais žemaičių gyvensena smarkiai skyrėsi nuo kitų etnografinių regionų Lietuvos gyventojų kultūros. IX – X a. žemaičiams asimiliavus kuršius, žemaičiai taip nutolo nuo rytų aukštaičių, kad kai kuriose etninės kultūros srityse tapo artimesni vakarų baltams. Žemaičių savitumą ir kultūrinį atskirumą nuo kitų Lietuvos etnografinių regionų palaikė politinės XIII – XIX a. peripetijos: krašto

atidavimas Vokiečių ordinui, bei ilgai išlaikyta sąlyginė autonomija. Žemaitija tik XIX a. pradžioje išlaikė politinį atskiros kunigaikštystės statusą. (Mikulėnienė D. ir kt. 2010)

Kalbant apie įvairius etnografinius Lietuvos regionus, tik Žemaitijoje pradėjo formuotis, nors ir labai gimininga lietuviams, tačiau savarankiška tautybė, žemaičių subetnosas. Subetnosas arba subtautybės vardu vadiname tokią etninę žmonių grupę, kuri turėjo galimybes sukurti atskirą tautybę, tačiau net ir jos nesukūrusi išlaikė tam tikrus specifinius bruožus, kurie skiria ją nuo pagrindinės tautos šakos, kuri neturi visų tautai būdingų požymių.

Aukštaitija yra dabartinėje šiaurrytinėje Lietuvos dalyje. Ji yra pirminis Lietuvos valstybės branduolys. Maždaug XI amžiuje ji tapo galingiausia baltų kunigaikštyste. Pirmą kartą aukštaičiai paminėti Petro Dusburgiečio kronikoje, kalbant apie kunigaikščio Vytenio kovas, ginant ir stiprinant kunigaikštystės teritoriją. Šis kraštas yra didžiausias Lietuvos etnografinis regionas. Šių dienų Aukštaitija pasižymi tarmių, gyvenmenos ir etnokultūrinio paveldo margumu, kadangi yra paveldėjusi trijų didelių etninių darinių – Sėlos, Nalšios ir Žiemgalos palikimą. Šio krašto tradiciniuose audiniuose ir nacionaliniuose kostiumuose vyrauja linksmos, šviesios spalvos. Čia giedamos tūkstantmetės aukštaičių dainos - sutartinės. Šios dainos yra išlaikiusios archajišką muzikinę ir poetinę formą. Sutartinių dermės liudija seną kilmę, o tobula polifoninė kalba – aukštą to meto muzikinę kultūrą. Sutartinės – išskirtinis reiškinys ne tik lietuvių, bet ir pasaulio folkloristikoje. Greta vokalinės muzikos aukštaičiuose gyvavo ir ne mažiau savita, skudučiais bei ragais pučiama instrumentinė polifonija. (Lietuvos etnografinis regionas Aukštaitija. 2004) Aukštaičių regiono etnografinius savitumus lėmė ankstyvi politiniai ir kultūriniai ryšiai su rytų slavais. VII a. beveik visiškai asimiliavę Dnepro baltų gentis, rytų slavai sparčiai artėjo prie šiandienos lietuvių gyvenamų teritorijų. Slavų įtaka tradicinei aukštaičių žemdirbių kultūrai pastebima daugelyje sričių – nuo gyvenamojo būsto ir krosnies tipo iki blynų populiarumo valstiečių mityboje. Rytų aukštaičių tarmė iš kitų išsiskiria slaviškų skolinių gausa. Kitas aukštaičių etnografinio regiono savitumo ypatybes lėmė žemėvaldos pagrindai. Aukštaitijoje buvo ypač populiari šeimos valdomą žemę išdalyti paveldėtojams. Tokios praktikos padarinys – daug menkų, vos kelis hektarus žemės turinčių ir todėl ekonomiškai nepajėgių, ūkių. (Mikulėnienė D. ir kt. 2010)

Suvalkija (Sūduva) – Lietuvos etnografinis regionas, esantis kairiajame Nemuno krante bei apimantis didžiąją Lietuvos Užnemunės dalį, t.y. Kalvarijos, Kazlų Rudos, Marijampolės, Šakių ir Vilkaviškio rajonus, Kauno rajono pietinę ir Prienų rajono vakarinę dalis. Šis regionas yra pats mažiausias ir istoriškai pats jauniausias etnografinis regionas. XIX a. pab. vakarinėje Suvalkijos dalyje susiformavo dabartinė bendrinė arba literatūrinė lietuvių kalba. Suvalkija yra etninės sūduvių, apie I tūkstantmečio vidurį išsiskyrusių iš didelio baltų vieneto – jotvingių, etninės žemės. Sūduviai iš visų dabartinės Lietuvos etninių regionų gyventojų

rašytiniuose šaltiniuose yra paminėti anksčiausiai – II a. mokslininko ir keliautojo Klaudijaus Ptolemėjo „Geografijoje“. Suvalkijos ir Mažosios Lietuvos etnografinių sričių susidarymo ištakos XV - XVI a. Lietuvos gyventojų migracija į anksčiau jotvingių ir skalvių gyventas Lietuvos ir Prūsijos pasienio žemes, ištuštėjusias XII - XIV a. kovų su kryžiuočiais laikotarpiu. Pirmaisiais lietuvių kovų su kryžiuočiais dešimtmečiais kraštas iš dalies virto rečiau gyvenama žemių juosta - dykra. Pagal Melno taikos sutartį (1422 m.) LDK sugrįžusią Užnemunę greitai kolonizavo sulietuvėję karo pabėgėlių nadruvių palikuoniai bei aukštaičiai, dzūkai, žemaičiai. Šie persikėlėliai atsinešė naujus gyvensenos įgūdžius bei papročius, tačiau suvalkiečių (ypač kapsų ir zanavykų) etnografinės grupės susiformavimui didelės įtakos turėjo ir jotvingių substratas.

Suvalkija – išskirtinis etnokultūrinis regionas, turėjęs savitą istorinę raidą. Nuo 1795 m. iki XIX a. pab. regiono ūkinė, visuomeninė raida vyko atskirai nuo likusios Lietuvos, nes šis kraštas priklausė Lenkijos karalystei. XIX a. pradžioje Suvalkijos regione panaikinta baudžiava (anksčiausiai Lietuvoje), o tolimesnės žemės reformos suteikė valstiečiams asmens laisvę. Dėl geresnių ekonominių ir kultūrinių sąlygų šiame regione atsirado iš valstiečių kilusi tautinė lietuvių inteligentija. Net 6 iš 20 Valstybės atkūrimo, Vasario 16-osios akto signatarų yra iš Sūduvos. Vienas iš jų - Lietuvos patriarchas Jonas Basanavičius. Šiame regione gimęs ir Jonas Jablonskis – lietuvių bendrinės kalbos kūrėjas, išleidęs kelias gramatikas, bei Lietuvos himno autorius Vincas Kudirka. XIX a. kultūrinį Suvalkijos savitumą lėmė ankstyvas baudžiavos panaikinimas bei jos geografinis artumas Prūsijos karalystei, iš kurios Lietuvos dvarus ir stipresnius valstiečių ūkius pasiekdavo įvairios technologinės ir kultūrinės naujovės. Kalbant apie šį etnografinį regioną vartojami keli skirtingais istorijos periodais susiformavę pavadinimai – Sūduva, Užnemunė, Suvalkija. Populiariausias pavadinimas *Suvalkija* prigijo po 1867 m., kada Lenkijos karalystės Augustavo gubernijos šiaurinės apskritys buvo pertvarkytos į naują Suvalkų guberniją, kurią sudarė septynios apskritys: Augustavo, Suvalkų, Seinų, Kalvarijos, Marijampolės, Vilkaviškio ir Vladislavovo (Naumiesčio). XIX a. pradžioje šios septynios apskritys dar buvo etniškai lietuviškos, tačiau iki XIX a. pab. beveik visi Augustavo ir Suvalkų apskrities lietuviai sulenkėjo. Po 1919 - 1920 m. Lietuvos - Lenkijos ginkluoto konflikto šios apskritys atiteko Lenkijai. (Lietuvos etnografinis regionas Suvalkija. 2004) Šiandien pagal etnografinių Lietuvos regionų ypatybes Suvalkija (Sūduva) skirstoma į Zanavykiją (Šakių rajonas, dalis Kauno rajono, Kazlų Rūdos savivaldybė) bei Kapsų Užnemunę (Vilkaviškio rajonas, Marijampolės, Kalvarijos savivaldybės, dalis Kauno, Prienų, Lazdijų rajonai, Kazlų Rūdos savivaldybė).

Suvalkijos etnografinio regiono gyventojai dažnai apibūdinami kaip labai protingi bei taupūs žmonės, todėl yra gana daug anekdotų, pasakojančių apie jų perdėtą taupumą ir gyvenimo būdą. Suvalkija - įvairiautis kraštas. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikais Sūduvos kraštas garsėjo tautų ir religijų tolerancija. Čia draugiškai gyveno lietuviai, lenkai, rusai, vokiečiai, žydai, totoriai. Miestuose ir miesteliuose nuo 16 a. iki XIX a. pab. vyravo kitataučiai: lenkai, rusai, žydai. Ypač gausi buvo žydų tautos bendruomenė. Ši kūrybinga ir darbšti bendruomenė paliko ryškų pėdsaką Sūduvos žemėje. Tačiau Antrojo pasaulinio karo metais patyrė žiaurų holokaustą, ištiesai išnaikinta visa Sūduvos krašto žydų bendruomenė, kuri buvo didžiausia Lietuvoje. (Sūduvos gidas. Regiono geografija. 2008)

Dzūkija - pietrytinis Lietuvos etnokultūrinis ir istorinis kraštas. Jo teritorijos ribos nelabai aiškos, tačiau dažniausiai Dzūkijai priskiriamos Alytaus apskrities, miesto ir rajono, Druskininkų, Lazdijų, Varėnos, Vilniaus apskrities, miesto ir rajono, Šalčininkų, Švenčionių ir Trakų apskričių savivaldybės. Dzūkijos pavadinimas yra nesenas, pradėtas vartoti tik XIX a. Jis kilo nuo gyventojų dzūkų tarmės, jų ypatybės dzūkuoti, t. y. tarti "c", "dz" vietoj "t", "d", taip pat dėl kitų tarminių ypatumų. Ši tarminė ypatybė laikoma labai archajiška, paveldėta dar iš indoeuropiečių prokalbės. Literatūroje terminas Dzūkija vartojamas nuo XIX a., o pačių dzūkų kalboje tik nuo XX a. Dzūkijos etnokultūrinis regionas dažnai vadinamas ir Dainavos vardu. Pirmą kartą jis kaip "terra Deynowe" (Dainavos žemė) paminėtas 1253 m. karaliaus Mindaugo laiške Livonijos ordinui. Manoma, kad Dainava tuomet buvo kunigaikštystė. Mokslininkai teigia, kad pirmiausia nuo bendro baltų kamieno atsiskyrė vakarų baltai - jotvingiai ir prūsai, o vėliau, apie pirmojo tūkstantmečio vidurį, nuo jotvingių atsiskyrė ir dainaviai. Dainaviai - labai sena baltų gentis, jos gyvenamas plotas galėjo būti keliskart didesnis už dabartinę Dzūkiją.

Dzūkų iki šiol išliko ne tik Lietuvoje, bet ir buvusiose baltų žemėse. Jie gyvena Lenkijos Punsko ir Seinų apylinkėse, kai kuriose Baltarusijos vietovėse. Tikėtina, kad Dzūkijos etninį savitumą lėmė ne tiek baltų genčių asimiliavimosi procesai, kiek savitos gamtinės sąlygos. Didžiulės girios ir nederlingos smėlėtos dirvos neskatinė žemdirbystės raidos, palaikė archajišką miško verslų gyvybingumą. Vargingos gyvenimo sąlygos vertė gyventojus ilgiau nei kur kitur Lietuvoje palaikyti bendruomeninei gyvensenai būdingas institucijas, pavyzdžiui, bendrą gyvulių ganymą. Dzūkijoje iki šiol išliko beveik visi senoviniai verslai. Trobesiai, baldai, namų apyvokos daiktai – viskas sukuriama savo rankomis. Čia yra daug stalių, kalvių, medžio drožėjų, puodžių, pynėjų iš vytelių ir skiedrų, juodosios keramikos meistrų. Tokios pat auksarankės yra ir dzūkės, turbūt kūrybingiausios audėjos visoje Lietuvoje, puikios mezgėjos ir siuvinėtojos, šiaudelių narstytojos. (Dzūkija. 2004)

Mažosios Lietuvos vakariniai lietuviai save vadino *lietuvininkais*. Jų gyventas plotas apėmė Nemuno žemupio, Priegliaus vidurupio ir aukštupio baseinus: nuo Klaipėdos iki Geldapės, ir nuo čia linija iki Šventapilio Aistmarių pakrantėje. Mažosios Lietuvos branduolį sudarė Klaipėdos, Tilžės, Ragainės, Įsruties ir Labguvos apskritys. Nuo seno šiose žemėse gyveno baltų (lietuvių, skalvių, nadruvių, sembų, kuršių ir kt.) gentys, iš kurių VI – XV a. ir susiformavo lietuvininkų etnosas. XIII a. lietuvininkų kraštas buvo pavergtas Vokiečių (Kryžiuočių) ordino. Po Žalgirio mūšio sudarytos Melno taikos (1422 m.) jis ir liko Ordinui. 1525 m. didžiajam Ordino magistrui Albrechtui Brandenburgiečiui vietoj katalikybės priėmus protestantų tikėjimą ir paskelbus Ordino valstybę pasaulietiška Prūsijos kunigaikštystė (hercogystė), lietuvininkų kraštas dar buvo vadinamas ir Prūsų Lietuva. Vokiečių valdomoje Prūsijos kunigaikštystėje Mažoji Lietuva sudarė tarsi atskirą valstybėlę su skirtingo etnos gyventojais. Sunkiomis priespaudos sąlygomis jie išsaugojo savo kalbą, papročius, lietuvišką gyvenimo būdą, pasaulėjautą ir sukūrė savitą kultūrą, kuri gaivinamai veikė ir šalia esančios Didžiosios Lietuvos kultūrą. Lietuvių teisės ir laisvės nuolat buvo varžomos, jų kultūra stumiama iš viešojo gyvenimo. (Vėlius N. 1995)

„Mažoji Lietuva plačiąja prasme – tai ne tik jai pradžią davusios, iki 1846 m. Lietuvos departamento teritorijų sudarytos vakarų aukštaičių genčių – narduvių ir skalvių žemės. Į jos sudėtį taip pat įeina Semba, Šiaurės Barta ir Klaipėdos kraštas. Dabar Mažosios Lietuvos žemės turi tris šeimininkus. Lenkija valdo Unguros, Geldapės ir Žydkiemio apylinkes. Klaipėdos kraštas yra Lietuvos dalis.“ Mažoji Lietuva yra pagrindinė ir didžiausia, labiausiai nuo lietuvių kultūros nutolusi ir mažiausiai žinoma plačiai visuomenei. Mažosios Lietuvos kultūros dalis priklauso Kaliningrado sričiai. (Šilas V.; Sambora H. 1990)

Regionai yra išsidėstę po dabartinę Lietuvą: į Šiaurės Vakarus - Žemaitija, Šiaurinėje pusėje Aukštaitija, Pietryčiuose - Dzūkija, pietvakariuose - Suvalkija, vakaruose - Mažoji Lietuva. Lietuvos regionų kultūroje galime surasti nemažai skirtumų, taip pat ir panašumų, nes kilome iš vienos Pietų Baltų genties. Bėgant laikui sritys skyrėsi viena nuo kitos - tai įtakojo gamtinės sąlygos, migraciją, kontaktai su kitomis kultūromis, ekonominė situacija. Dėl tos pačios gamtos išteklių, geografinės srities vienas regionas gyveno turtingiau, kitas - skurdžiau. Daug permainų regionų kultūrai darė ir svetimšalių įsiveržimai, regionų užkariavimai, žmonių migracija, taip atnešant svetimą kultūrą, kuri maišėsi su senąją pasaulėžiūra. Labiausiai išsiskiriantis regionas iš visų yra Mažoji Lietuva, kurioje labiausiai jaučiama vokiškosios kultūros įtaka.

1.2. Lietuvių tarmių kilmė ir bruožai

Z Zinkevičius teigia (2006), kad dabartinės lietuvių kalbos tarmės pradėjo formuotis IX - X a. Jau tuomet lietuvių kalbos klotas buvo suskilęs į du protodialektus: rytinį ir vakarinį. Savo ruožtu rytinis protodialektas vėliau suskilo į rytų aukštaičių ir pietų aukštaičių. O vakarinis davė pradžią dabartinei vakarų aukštaičių ir žemaičių tarmėms. Pastarajai atsirasti didžiausią reikšmę turėjo kuršių substratas. Šiaurės rytų aukštaičių tarmės atsiradimui didžiausią reikšmę turėjo žiemgalių substratas. Pietryčių Lietuvoje, dzūkų krašte – jotvingiai. Na, o šiaurės rytų Lietuvoje – sėlių substratas. Lietuvių kalbos gyvybingumą ir savitumą per amžius bene tvirčiausiai palaikė lietuvių kalbos tarmės. Atsiradusios dėl įvairių istorinių, geografinių, socialinių, politinių, administracinių ir kalbos raidos priežasčių, jos garsų, žodžių ir formų įvairovė byloja apie lietuvių, gyvenančių gana nedidelėje teritorijoje, aplinką, skirtingas tradicijas ar net savitą būdą. Kadangi kai kurios ypatybės atsispindi jau XVI a. senuosiuose lietuvių raštijos paminkluose, galima susidaryti bent apytikrį vaizdą apie tarmių raidą per paskutiniuosius keturis amžius, kaupti reikšmingus duomenis lietuvių kalbos, ir ne tik jos, istorijai.

Lietuvių kalba, kaip ir kitos kalbos, suskilo į tarmes. Jos viena nuo kitos skiriasi ne tik žodynu, bet ir fonetika, morfologija, sintakse. Greta tarmių yra ir bendroji kalba. Ji pagal tam tikras taisykles sunorminta ir yra visos tautos susižinojimo bei bendrinimo, kultūros kūrimo priemonė. Iki šių dienų lietuvių tarmės skirstomos į žemaičių ir aukštaičių. Pagrindinis jų skiriamasis požymis – nevienodas dvibalsių *uo*, *ie* tarimas. Aukštaičiai juos išlaiko sveikus, o žemaičiai taria visai kitokius garsus. Aukštaičių tarmė geriausiai išlaikiusi senuosius baltų garsus ir formas. (Mikulėnienė D. ir kt. 2010)

Žemaičių tarmė – tai lietuvių kalbos tarmė, kuria daugiausia šnekama Žemaitijoje (Vakarų Lietuva). Dalis žemaičių šią tarmę yra linkę laikyti atskira „žemaičių kalba“. Kai kurie spaudos leidiniai ir visuomeninės organizacijos vietoje „žemaičių tarmės“ nuosekliai vartoja „žemaičių kalbos“ sąvoką arba sinonimiškai naudoja „žemaičių tarmės“ ir „žemaičių kalbos“ sąvokas. LDK ir carinės okupacijos laikais „žemaičių kalba“ vadinta tik Vidurio Lietuvoje vartojama lietuvių kalbos tarmė, tačiau pirmaisiais XX a. dešimtmečiais Kazimieras Būga, Jonas Jablonskis ir kiti lietuvių kalbininkai išgarsino vokiečio Augusto Šleicherio dar XIX a. 6 dešimtmetyje pasiūlytą naują šios tarmės vardą – „vakarų aukštaičių tarmė“, o buvusiai „vakarų žemaičių“ tarmei tuo pačiu laikotarpiu prigijo jos dabartinis – „žemaičių tarmės“ vardas. XVIII a. pradžioje senosios žemaičių tarmės pagrindu susiformavo pirmoji bendrinė lietuvių raštų kalba, taip pat vadinta „žemaičių kalba“.

Šiuo metu žemaitiškai kalbančiųjų skaičius yra maždaug pusė milijono žmonių, kurių didelė dalis save identifikuoja kaip žemaičius. Žemaičių tarmė yra gerokai modernesnė už aukštaičių, nes ji yra daugiau nutolusi nuo baltų prokalbės. Pagrindiniai skiriamieji fonetiniai žemaičių tarmės požymiai yra du: lietuvių bendrinės kalbos „o“, „ė“ ir „uo“, „ie“ atitikmenys. Žemaičių tarmė naudoja skirtingą abėcėlę nei bendrinė lietuvių kalba. Ji neturi nosinių raidžių, bet turi ilgąsias balse, pavyzdžiui unikalią „ė“ ilgąją. Skiriamos trys žemaičių patarmės: Šiaurės, arba telšiškių bei kretingiškių („dounininkų“), Pietų, arba raseiniškių bei varniškių („dūnininkų“), Vakarų, arba klaipėdiškių („donininkų“). Šiaurės žemaičiai skirstomi į telšiškius bei kretingiškius pagal trumpųjų balsių u ir i asimiliaciją. Kretingiškiečiai, skirtingai nuo visų likusių žemaičių, išsaugojo baltišką galūnę -tj, -dj. Pietų žemaičiai skirstomi į raseiniškių bei varniškių šnektas. Skiriamoji ypatybė – dvigarsių am, an, em, en tarimas. Raseiniškiai išlaiko senovinį baltišką tarimą, pvz., langas „langas“, kan „ką“, lenk, sprensk „sprėšk“, o varniškiai juos siaurina kaip ir kiti žemaičiai, t. y. taria om, on, ėm, ėn, pvz., longs „langas“, kon „ką“, lėnk „lenk“, sprėnsk „sprėšk“. Skiriasi ne tik pietų ir šiaurės žemaičių garsų tarimas bei morfologija, bet ir intonacija, taip pat dainavimo stilius. Nors dauguma dainų dabar keliauja po Lietuvą, dažnai netgi su melodijomis, šiaurės ir pietų žemaičiai dar ne visada gali laisvai dainuoti kartu. (Žemaičių patarmės, rašybos pagrindai 2008)

Aukštaičių tarmė – tai lietuvių kalbos tarmė, kuria šnekama etnografinėje Aukštaitijoje (Vidurio ir Rytų Lietuva), Dzūkijoje (Pietų Lietuva) bei Suvalkijoje (Užnemunė arba dar vadinama Sūduva). Aukštaitiškai kalbančiųjų skaičius yra maždaug du su puse milijono žmonių. Aukštaičių tarmė yra gerokai archajiškesnė už žemaičių tarmę, ypač jos pietvakarinė ir pietinė dalis. Minėtąją dalį archaizuojamai veikė senųjų prūsų ir jotvingių kalbų kaimynystė. Dėl šios priežasties archajiškos buvo ir Prūsijos lietuvių tarmės. Kuo toliau nuo prūsų kalbos arealo, tuo daugiau naujovių aukštaičių tarmėje. Lietuvių bendrinės kalbos pagrindu tapo Suvalkijos krašto šnektas, kuri artima dabar jau išnykusiai Prūsijos lietuvių kalbai. Aukštaičių tarmė skirstoma į patarmes pagal balsių „ą“, „ę“ ir dvigarsių „am“, „an“, „em“, „en“ tarimą. Taip pat yra skiriamos trys aukštaičių patarmės: Vakarų, Pietų ir Rytų. Vakarų aukštaičiai skirstomi į kauniškius ir šiauliškius. Skiriamoji ypatybė – ilgųjų nekirčiuotų balsių trumpinimas ir kirčio atitraukimas iš galūnės. Abi minėtos ypatybės yra būdingos šiauliškiams. Pietų aukštaičiai (tradiciškai vadinami dzūkais) į šnektas neskirstomi. Iš priebalsyno ypatybių jiems būdingas dzūkavimas. Dzūkavimu vadinamos dvi ypatybės: č, dž tarimas kaip c, dz, bei t, d ir tv, dv tarimas kaip c, dz ir cv, dzv. Rytinė pietų aukštaičių dalis yra suslavėjusi. Rytų aukštaičiai turi daugiausia šnektų. Pagal nekirčiuotų galūnių trumpinimą ar nykimą Vakarinė dalis skirstoma į širvintiškius ir panevėžiškius. Panevėžiškiai dar dalijami į dvi pašnektes: šiaurės panevėžiškius, kuriems būdinga visiška trumpųjų galūnių

redukcija, ir pietų panevėžiškus, kur galūnių redukcija silpnesnė. Į rytus nuo panevėžiškių yra anykštėnai bei kupiškėnai, iš kitų aukštaičių išsiskiriantys rotininkavimu, t. y. kirčiuoto trumpojo „a“ siaurinimu. Dar toliau į rytus yra uteniškiai ir vilniškiai - šnektos, išlaikiusios senąją baltiškąją balsį ā: braliukas „broliukas“, brālis „brolis“. Tarpusavyje patys uteniškiai ir vilniškiai skiriasi tuo, kad vilniškiai dzūkuoja. Pietinė vilniškių dalis taip pat yra suslavėjusi. (Lietuvių kalbos tarmės 2008)

Lietuvių kalbos atsirado dėl įvairių istorinių, geografinių, socialinių, politinių, administracinių ir kalbos raidos priežasčių. Kalbos garsų, žodžių ir formų įvairovė byloja apie lietuvių, pasiskirsčiusių nedidelėje teritorijoje, gyvenamą aplinką, skirtingas tradicijas ir savitą būdą. Lietuvių kalba skaidoma į aukštaičių ir žemaičių tarmes. Didžiausią arealą užima aukštaičiai, kurių tarmė dar skirstoma į patarmes, šnektas, pašnektes. Jos viena nuo kitos skiriasi ne tik žodynu, bet ir fonetika, morfologija, sintakse. Pastebėta, kad žemaičių, aukštaičių tarmės ir kalbos skiriasi ne tik morfologija, bet ir intonacija, kuri įtakoja dainavimo (muzikavimo) stilių skirtinguose Lietuvos regionuose.

1.3.Lietuvių muzikinis folkloras

1.3.1. Lietuvos regionų liaudies dainų specifika

Žodis „daina“ - labai senos kilmės, siekiantis indoeuropiečių prokalbės laikus. Jo reikšmė yra skardenti, šaukti, šokti. Lietuvoje išliko nemažai vietovardžių ar asmenvardžių, susietų su žodžiais *daina*, *Dainava*, *Dainaviškis* ir kt. Per šimtmečius lietuviai sukūrė nepaprastai daug įvairiausių dainų, kuriomis garsėja visame pasaulyje. (Dundulienė P. 1982)

„Lietuviams daina - antroji kalba, jos gaida. Kada žmonės pradėjo kalbėti, pradėjo ir dainuoti. Dainos Lietuvos kaime skambėdavo nuo amžių“. Lietuvoje yra tarmių ir tarmelių. Vieno krašto senieji žmonės kartais net nesusišneka su kito krašto žmonėmis. Mat mūsų protėviai ir jų gentys dabartinėje Lietuvos teritorijoje gyveno nuo seniausių laikų, jie buvo labai sėslūs, ne tik neklajojo po pasaulį, bet ir nesimaišė tarpusavyje. Todėl ir išsaugojo per šimtmečius beveik nekitusią mūsų kalbą, jos tarmes, kiekvieno krašto žmonių papročius, net tam tikrus jų būdo skirtumus. Didžiulė šių tautos dvasinių turtų saugotoja buvo ir tebėra liaudies daina.„Kiekvieno Lietuvos krašto savitumus, be tarmės, ryškiai atspindi ir dainų melodijos, ypač jų intonacinės bei balsų derinimo ypatybės, dainavimo būdas. Šiuo požiūriu etnografai išskiria dzūkų, suvalkiečių, aukštaičių, žemaičių bei Mažosios (Prūsų) Lietuvos dainas.“ (Balčytis E. 2000)

Apžvelgus visų etnografinių Lietuvos sričių dainas, tenka suskirstyti jas į tam tikrus muzikinius dialektus. Kai kurios sritys dainų melodijomis mažai kuo skiriasi viena nuo kitos.

Dzūkų dainos mažai tesiskiria nuo užnemuniečių dainų, o žemaičių dainos turi daug giminingų bruožų su šiaurės aukštaičių dainomis. Mažosios Lietuvos dainų tekstų priskirti prie dzūkų ir užnemuniečių dainų, o dzūkų dainos sugretintos su Vilniaus krašto dainomis. Tai pat pastebima, kad melodija, pakliuvusi toliau nuo savo giminės, greičiau prisitaiko prie vietos sąlygų ir įgauna tai apylinkei būdingų bruožų. Pavyzdžiui, daina „Du karveliai klane gėrė“ paplitusi po visą kraštą ir ją dainuoja ir Ukmergės apskrityje, ir Tauragėje, ir Aukštadvaryje, ir Kretingoje, ir Zarasuose. (Čiurlionytė J. 1999) Aukštaičių tradicinei kultūrai būdingas savitas archajiškų ženklų rinkinys. Sutartinės ir užkalbėjimai, raudos, pasakos bei tikėjimai sudaro identifikuojamųjų reiškinių sarašą. Jis vertinamas kaip ypač ryškus ir regioną apibūdinantis paveldas.

Sutartinės dar vadinamos giesmėmis, kurios yra išskirtinis lietuviškosios polifonijos pavyzdys. Sutartinių žanras išsiskiria apeigiškumu: per vestuves įprasminamas perėjimas į kitą socialinį luomą, skatinama gausa, vaisa, derlius ir pan. Sutartinėms būdingas pakaitinis dainavimo būdas: vienas ar du veda, kiti atitaria. Galima išskirti ir priešgėsmį, dar vadinamą sutartinės priedainiu, kuris kadaise atlikdavęs išskirtines kreipinio į dievybes, kaip dangaus dvasias, funkcijas: lietui iššaukti, derliui pagerinti. (Mikulėnienė D. 2010)

Aukštaičiai turi tris pagrindinius dainos tipus: 1) pačios primityviausios melodijos tipas (piemenų raliavimai, ridavimai, supuoklinės dainos); 2) sutartinės; 3) naujesnio tipo dainos. Pirmojo tipo dainų melodijos yra labai nesudėtingos struktūros (a a), mažų ambitų, pasižyminčios neaiškia tonacija ir paprastu ritmu. Antrasis tipas – sutartinės arba giesmės, kurios priskiriamos prie seniausiųjų lietuvių liaudies muzikos paminklų. Jos dainuojamos tik Šiaurės rytų Aukštaitijoje. Svarbiausia sutartinių ypatybė, išskirianti jas iš kitų dainų tarpo, yra kontrapunktinis ir kanoninis dainavimo būdas, o ypač atskirų balsų santykiavimas paralelinėmis sekundomis. Greta dabar dar tebegiedamų sutartinių yra trečiasis - naujesnis aukštaičių dainos tipas. Jo melodija labai skurdi, be ryškesnių kontūrų. Vienodu ritmu ir dažnai kartojami tie patys tonai sudaro tarsi šokio ritmą, trepsėjimą vietoje. Kiekvienam skiemeniui tenka po vieną gaidą. (Čiurlionytė J. 1999) Aukštaičiams vienbalsis dainavimas nėra būdingas. Paprastas dainas jie dainuoja dviem arba trim balsais. Aukštaičių dainos, kaip ir Žemaitijos krašto, yra mažorinės, o jų melodijos kur kas paprastesnės už dzūkų, ne tokios vingiuotos. Pritariant joms antru ar trečiu balsu susidaro labai gražūs ir įvairūs harmoniniai sąskambiai. (Čiurlionytė J. 1999)

„Aukštaitijai būdingas daugiabalsis dainavimas 2 – 3 balsais. Tokiu būdu dainuojamos rugiapjūtės, šienapjūtės, šeimos, našlaičių, vaikų, karo ir kitos dainos. Vedantysis balsas veda melodiją gan aukštu registru, kiti pritaria žemiau tercijos, kvartos ar kvintos intervalu. Sakoma, „tūravoja“ – palaiko, pritaria. Pritariančiųjų balsų niekas nesimoko, juos „jaučia“, žino tradicinio

dainavimo dėsnius ir todėl pritarti gali bet kokiai dainai. (Lietuvos etnografiniai regionai ir jų folkloro ypatumai.2004)

Žemaitijoje vyrauja daugiabalsė mažorinė muzika, pasitaiko ir vienbalsio – solinio dainavimo. Senosios vienbalsės dainos skamba labai savitai, su žemaičiams būdingais patęsimais, išvingiavimais, foršlegais, atsikvėpimais žodžio viduryje, staigiais užšaukimais ir t.t. Dvibalses bei tribalses dainas žemaičiai dainuoja gana laisvai. Jie mėgsta gerai atsikvėpę ilgai pratęsti balsą, papuošti melodiją įvairiais pavingiavimais, pabaigoje pridėti priegaidžių. Žemaičiai mėgsta dainas atlikti garsiai, tačiau jų daugumai yra būdingas lyrizmas, net skaidrus, graudulingas ilgesys. Žemaičių muzikoje, daugiau negu kitur, yra paplitęs labai gražus dainavimo būdas, kai melodiją, ypač dainuojamą vyrų, veda vienas žmogus, o kiti atitaria antruoju ar trečiuoju balsu. (Balčytis E. 2000)

Dar viena žemaičių melodijų savybė – tai jų pabaigos. Daugiausia tai yra šuolis arba slinktis žemyn į terciją. Nors šitokia pabaiga yra žinoma ir kitose Lietuvos vietovėse, ypač Šiaurės Aukštaitijoje, tačiau toks užbaigimas yra seniai įsigalėjusi tradicija. Žemaičių šienapjūtės dainos yra improvizacinės. Tai pasireiškia ypatingu melodijos puošnumu ir jos ornamentikos įvairumu. Improvizacinis elementas daugiau pasireiškia savitoje dainininko interpretacijoje. Darbo aplinka ir rūšis nuteikia kūrybiškai. Ši nuotaika pasireiškia dailia, plastiška, puošnia melodija ir džiaugsmingu, ilgai tęsiamu „valio“. (Čiurlionytė J. 1999) Žemaitijoje išliko įdomios neliturginės religinės giesmės ir unikali atsisveikinimo su mirusiuoju tradicija - "Kalnai". Jie giedami pakaitomis su pučiamųjų instrumentų intarpais. Žemaičių melodijos, nekeičiant struktūros, gali būti atliekamos vienbalsio arba daugiabalsio atlikimo būdais. (Lietuvos etnografiniai regionai pagal etnomuzikologijos duomenis dr. Rimantas Astrauskas. 2008)

Dzūkų kraštas jau seniai pagarsėjęs savo dainingumu. Apie dzūkų dainas daug rašoma ir kalbama, jos yra labai paplitusios ir mėgstamos. Kartais jų melodijose juntama didelė slavų įtaka, per didelį graudumą, monotoniškumą, bet niekada nėra paneigiamas jų dainų grožis ir didelė meninė vertė. Viena svarbiausių dzūkų melodijų ypatybių yra senoviškos tonacijos. Dzūkai savo melodijose mėgsta kvartos šuolius, tiek aukštyn, tiek žemyn – tai du griežtai skirtingi simboliai: kvarta aukštyn – stiprybės, vyriškumo simbolis, žemyn – abejojimo, laukimo, netikrumo. Kvarta aukštyn daugiausia yra girdima melodijos pradžioje. (Čiurlionytė J. 1999) Dzūkų dainos - labai melodingos, vingrios. Jos yra švelnios, liūdnos, minorinės, kaip ir dzūkų žmonės, nes dzūkų gyvenimas niekada nebuvo lengvas. Dzūkų dainos labai išsiskiria iš kitų dainų, – nė viename Lietuvos krašte nėra tiek daug ir įvairių darbo, vestuvinių, kalendorinių dainų. Ypač gražios ir melodingos rugiapjūtės dainos. Dzūkijoje išliko daugiausia Advento, kalėdinių, Jurginių, sūpuoklinių dainų, raudų. Pagal senumą dzūkų dainoms gali prilygti tik aukštaičių sutartinės.

Senosios dzūkų dainos – vienbalsės, minorinės, dažniausiai dainuojamos solo. Kiekvienas dainininkas dainuoja savaip, laisvai improvizuoja, išvingiuoja melodiją, papuošia kai kurių posmelių žodžius įvairiomis garsų figūromis. Dzūkams būdingas specifinis paryškintas priebalsių išdainavimas. Dėl melodinių vingių, improvizacinio prado, savito intonavimo, dainavimo manieros dzūkų dainos sunkiai užrašomos natomis, todėl tikro dzūkiško dainavimo galima išmokti tik klausantis liaudies dainininkų. (Balčytis E. 2000)

Suvalkiečių dainos savo melodijomis yra labai artimos dzūkų dainoms, sunku tarp jų rasti griežtesnių skirtumų. Pažymėtina tai, kad suvalkiečiai turi mažiau apeiginių dainų, ypač retai pasitaiko darbo dainų. Matyt, šiame krašte seniau nustota dainuoti tokias dainas, gal ir dėl to, kad ten seniau nustojo rugius pjauti pjautuvais. (Čiurlionytė J. 1999) „Suvalkija, būdama ekonomiškai stipriausia Lietuvos dalimi, prarado daug senojo muzikinio paveldo. Čia labiausiai paplito miestietiškos kultūros romansai, o senosios dainos ėgavo naujų interpretacijų – paprastumo ir jausmingumo, todėl dažnai žinomi netgi jų autoriai. Suvalkiečiai ypač mėgo kanklėmis pritarti dainoms“. (Lietuvos etnografiniai regionai ir jų folkloro ypatumai. 2008)

Senovėje suvalkiečių dainos buvo vienbalsės, minorinės, melodiniais vingiais, atlikimo maniera artimos dzūkų dainoms. Vakarinėse Suvalkijos žemėse (dabar esančiose Lenkijos teritorijoje) vienbalsės dainos teskamba ir dabar. Suvalkijos krašte nebėra kalendorinių, žiemos, pavasario ciklo, darbo dainų. „J. Čiurlionytė teigia, kad daugelis Užnemunės dvibalsių mažorinių dainų anksčiau yra buvusios vienbalsės minorinės. Ankstyvą senųjų žanrų nykimą ir skambaus dvibalsio dainavimo atsiradimą Suvalkijoje ji aiškina ir tuo, kad šiame krašte valstiečiai anksčiau negu kitur ėmė skirstytis į vienkiemius, kad čia žmonės gyveno kur kas turtingiau ir, kad daug anksčiau iš apyvartos išėjo senieji, palyginti primityvūs, darbo įrankiai. “ (Balčytis E. 2000)

Greta kitų regionų dainų, išsiskiria dar ir Mažosios Lietuvos dainos. Nors buvusiose Prūsų lietuvių žemėse lietuviškas žodis ir lietuviška daina skamba retai, tačiau lietuvių žemėse kelis amžius jos skambėjo ne mažiau negu Didžiojoje Lietuvoje. Prūsų lietuviai ilgus šimtmečius išlaikė labai ryškų nacionalinį savitumą, nors jau nuo pat kryžiuočių laikų buvo engiami, stumiami iš šio krašto, germanizuojami, o po to rusinami. Dauguma Prūsų lietuvių dainų buvo vienbalsės, jų melodijos savitos sandaros, archajiško skambesio, dažniausiai minorinės, sudėtingesnių dermių, jose gausu chromatizmų, dažnokai keičiasi metrai. Pamario krašto dainoms būdinga marių tematika. Daugiausia Mažosios Lietuvos dainų XIX a. pradžioje užrašė Liudvikas Rėza. “ (Balčytis E. 2000)

Šiame regione, kuris šiandien yra integruotas į Žemaitijos regioną kaip savitas subregionas, buvo paplitęs vienbalsis melodinis atlikimo stilius, kuriam būdingos savitos mažorinio bei minorinio pobūdžio dermės, gausu piemenų ragų, tik čia paplitę cimbolai. (Lietuvos etnografiniai regionai pagal etnomuzikologijos duomenis dr. Rimantas Astrauskas.)

Lietuvių muzikinis folkloras labai įvairus, priklausomas nuo kiekvieno Lietuvos krašto savitumų, tarmės, kurios ryškiai atsispindi ir dainų melodijose, ypač jų intonacinės bei balsų derinimo ypatybėmis, dainavimo būdais. Kai kurias lietuvių dainas galim kažkiek susieti su kitų kraštų dainomis, atrasti panašumų, taip pat ir tarp regionų randama vienodu bruožų. Bet pačios unikaliausios yra aukštaičių sutartinės, jos yra originalios ir nerandamus niekur kitur pasaulyje.

1.3.2.Lietuvos etnografinių regionų šokių bruožai

Lietuviškų šokių, kūryboje daugiausia dominuoja moteriškasis pradai, vien tik vyrų šokių užrašyta keletas, daugumos šokių choreografija yra santūri, pasižymi paprastumu, joje nėra didesnių šuolių, sudėtingų žingsnių, kojos kilnojamos neaukštai. Intravertiškumas ypač atsispindi archajiškose, daugiausia vien moterų šokamose, sutartinėse, rateliuose ir šokamuosiuose žaidimuose.

Tam tikra lietuvių liaudies šokių stilizacija prasidėjo dar prieš šimtmetį, kai stilizuotose šokių kompozicijose pradėti naudoti įvairūs šuoliai į aukštį ir tolį, poriniuose šokuose įsitvirtino veržli „šuoliuojanti“ polka, visiškai neprimenantį žemais ir siaurais žingsneliais šokamos tradicinės polkutės, žemaičių vadinamos „tryptinuke“. Stilizuotų lietuvių liaudies šokių atlikimo maniera gerokai nutolo nuo tradicinės. Įprastinę santūrią šokėjų laikyseną pakeitė ypatingą lankstumą demonstruojančios figūros. Imta pernelyg akcentuoti laisvų rankų plastika.

Iš miesto pradėta perimti „Balines“ pozas ir jas taiko tradiciniams kaimo šokiams. Inteligentija, aktyviai įsijungdama į tautinio atgimimo judėjimą, ėmėsi vadovauti „lietuviškų vakarų“ ar „klojimo vakarų“ programų rengimui. Kilę iš bajorijos ir išauklėti „balinių“ šokių estetikos, to meto inteligentai nesuvokė autentiško liaudies šokio grožio ir siekė jį priartinti prie salonuose įprastos šokio manieros, įvesdami jai būdingas pozas, šokio elementus. Buvo siekiama suvienodinti šokėjų judesius, žingsnius, jų skaičių ir pobūdį, todėl nebeliko kiekvieno šokėjo individualumo ir šokio improvizacijos.

Lietuvos etnografinių regionų šokuose, ypač poriniuose, galima pastebėti ir erotinę šokio funkciją. Kaimo bendruomenėse šokių vakarai visuotinai buvo pripažįstami kaip savotiška piršlybų institucija. Šokant poroje, vaikinams ir merginoms leisdavo artimiau pabendrauti, o kylantys įvairūs pojūčiai padėdavo pajusti sau tinkamą partnerį.

Ypač galime pasigirti išlikusiais gana gausiais duomenimis apie kalendorinių apeigų ir vestuvinius šokius. Iki pat XIX a. pabaigos valstiečių sluoksnyje išliko beveik visa perėjimo apeigų (gimtųjų, vestuvių ir laidotuvių) choreografijos sistema, tačiau vėliau lietuvių apeiginė choreografija patyrė gana staigų nuosmukį: paskutiniai apeiginių šokių gyvavimo paliudijimai –

iki Pirmojo pasaulinio karo. Ilgiausiai išliko vestuvinė choreografija, kai kurie jos motyvai gyvuoja net šiuolaikinėse vestuvėse.

Lietuvoje, kai kuriuose visuomenės sluoksniuose galima pastebėti savotišką apeiginės choreografijos atgimimą. Kelis dešimtmečius kartu su folklorinio judėjimo pradžia ėmė formuotis unikalūs reiškinys – folkloro puoselėtojai, kurie, švęsdami vestuves, kalendorinės ar kitas šventes, bando rekonstruoti senuosius šokius. Be abejonės, tokia situacija didele dalimi priklauso nuo žiniasklaidos dėmesio, valstybinės kultūros politikos bei švietimo ir mokslo institucijų pasirinktos liaudies choreografijos plėtojimo krypties, kuri, deja, iki šiol yra žymiai palankesnė stilizuotoms lietuvių liaudies šokio formoms nei autentiškoms. (Tradicioniai šokiai ir etno kultūra. 2009)

Daugiausiai šokių sukurta Žemaitijoje. Čia yra tokių šokių, kurie nebuvo šokami kituose regionuose. Čia choreografinis folkloras išsiskiria didžiausia šokių įvairove, palyginti su kitų Lietuvos etnografinių regionų palikimu. (Lietuvių liaudies šokiai 2004)

Žemaitijos krašte užrašyta daug porinių šokių, kurie nežinomi kituose Lietuvos regionuose: *Latišas (Lakišius)*, *Lestingis (Blezdینگėlė)*, *Vėdaras*, *Vajaunas (Kariškis)*. Įvairių figūrinių valsų – *Vilties valsas*, *Saliama (Suliamo, Salionų) valsas*, *Monietų (Manietų, Minių, Minėts) valsas* ir pan. Vien tik čia šokami saviti kadriliniai šokiai – įvairūs *jonkeliai*, *šeinai*, *galiopai*, *Bulius*, *Marcelė pana* ir kiti, šalia jų gyvavo ir *kadriliai*. Šiame regione taip pat buvo populiarūs visoje Lietuvoje paplitę šokiai, dažniausiai atneštinės kilmės: *Aleksandravas (Aleksandra)*, *Dirižablis*, *Karobuška*, *Kukanuška (Kuchanuška, Kalvelis)*, *Vengierka*, *Padispanas*, *Mazurka*, *Mazurpolkė*, *Krakoviakas*, *Jabluška*, *Cvingis*, *Noriu miego*, *Mudu du broliukai* ir kt. Žemaičių šokiams yra būdingi įvairiausi choreografiniai motyvai. Nemažai šokių atliekami po dvi poras (*Siuntė Marę į Žagarę*, *Malūnėlis* ir kt.), kai kurie turi ryškių žaidybinių motyvų (pvz., *Našliukas*, *Šeinas su vagim*). Mažesnė ratelių įvairovė, nedaug jų pasižymi žemaitiška melodika (būdingesnė bendralietuviška). Pati populiariausia ratelių choreografinė forma – dviejų dalių, kai antrojoje dalyje sukamasi susikabinus už parankių. Patys archajiškiausi yra žaidimai: juose atsispindi ryški sąsaja su apeigomis. (Urbanavičienė D. 2007)

Aukštaičių muzikos instrumentais grojami liaudies šokiai minimi nuo XIX a. antrosios pusės. Labai populiarius senos kilmės lietuviškas šokis yra suktinis, kurį Aukštaitijoje, Dzūkijoje, kartais Suvalkijoje vadina ir *Bitele*, *Bitute*. Aukštaičių šokiai skirstomi į penkias grupes: įvairūs tradiciniai šokiai (kadriliniai arba kondratanziniai šokiai), fokstrotai, polkos, valsai, rateliai žaidimai. Būdingais regioninei aukštaičių šokio muzikos tradicijai laikytini ir kiti su vokaline muzika susiję šokiai, bei paplitę tik gretimuose Lietuvos etnografiniuose regionuose (Dzūkijoje, Žemaitijoje) arba tik vienoje kitoje gretimose šalyje (Latvijoje, Baltarusijoje) šokiai. Be to,

aukštaitišką savitumą rasime ir bendrose europietiškuose ar kitų tautybių kilmės šokiuose (Aukštaitijos regioninė etninės kultūros globos tarnyba 2006)

Aukštaitija išsiskiria ratelių gausumu. Čia netgi dainos yra virtusios rateliais. Jie nesudėtingi, dviejų dalių, kur pirmoje einama ratu, o antroje sukamasi už parankių ar pinamas žilvitis („Skrenda gegutė“, „Augo liepa“), kartais įvairiais būdais supinama grandinė („Kas darži“). Aukštaitijoje paplitę šokiai nepasižymi originalumu, išskyrus populiariąją „Dūdą“ ar „Mėnesėlį“, tačiau daug nelietuviškos kilmės šokių – „Krakoviakas“, „Lezginka“, „Vengierka“ ir kiti. (Lietuvių liaudies šokiai 2004)

Suvalkijos regionas išsiskiria tuo, kad čia daugiau linijinių ratelių („Simas mano dėdė“) ir žaidybinių, kur iliustruojamas tekstas („Tupi žvirblis pabaryje“) bei neįmantrių vietinės kilmės šokių – „Ciceliukė Marceliukė“, „Kubilas“, „Pipiras“. (Lietuvių liaudies šokiai)

Kur daugiausia apeiginės choreografijos, tai Dzūkijoje. Ji siejasi su Kalėdų laikotarpiu ir vestuvinėmis apeigomis („Aš motulai pašoksiu“). Yra gražių šokių – „Melnukas“, „Suktinukas“, „Tancius“ bei nevietinės kilmės „Karobuška“, „Čerkesas“.

„Daugelį lietuviškų šokių sudaro dvi dalys: pirmoji – lėtesnė, antroji – greitesnė. Pirmoji pasižymi įmantresne, savita choreografija, dažnai siejasi su šokio pavadinimu, antroji – dažniausiai polkos ar valso žingsneliu“. (Lietuvių liaudies šokiai 2004)

Šokių judesiai buvo susilieję su kalbėjimu ir dainavimu. Tai buvo savotiška noras palenkti gamtos jėgas į savo pusę. Bėgant amžiams šokių judesiai tobulėjo. Šokiai vis dažniau būdavo pradedami reikšti žmogaus emocijas, kurias įvairūs regionai išreiškėdavo skirtingai. Šokyje atsispindi atskirų kraštų charakteriai, temperamentai, būdas. Lietuvių šokiuose atsispindi ramus, nuosaikus tautos būdas.

1.3.3 Lietuvių liaudies muzikinių instrumentų išskirtinumas

Per ilgus amžius lietuviai sukūrė įvairių nacionalinės muzikos instrumentų, kai kurie jų buvo pasiskolinti iš kaimynų ir pritaikė saviems reikalams. Yra Lietuvoje žinoma 26 liaudies instrumentų rūšys. Muzikologai juos skirsto į aerofoninius (pučiamuosius), membrafoninius (mušamuosius), ideafoninius (užgauti patys virpėdami skleidžia garsą), chordofoninius (styginius) (Dundulienė P. 1982) „Lietuvių liaudies muzikos instrumentai – baltų materialinės ir dvasinės kultūros paminklai. Jie labai artimi lietuviams giminingų latvių, baltų kaimynų Pabaltijo finų instrumentams ir turi nemažą bendro su kitų indoeuropiečių tauta – rytų ir vakarų slavų, germanų – muzikos instrumentai (Baltrenienė M.; Apanavičius R. 1991 P.9)

Žemaičių folkloras pasižymi ne tik tvirta dainuojamosios tautosakos tradicija, bet ir savita instrumentine muzika bei muzikavimo maniera. Žemaičiai nuo seno skambino kanklėmis, pūtė švilpynes, birbynes. Muzikantai pamėgo smuikus, armonikas, basedles, būgnus, kuriais grodavo įvairios sudėties ansambliais. Žemaitijoje mėgiami ir nedideli dūdų orkestrai, kuriais grota vestuvėse, krikštynose, vakarėliuose bei laidotuvėse. Dūdų orkestro muzika yra padariusi įtakos ir armonikininkų bei smuikininkų repertuarui. Liaudies muzikantai daugiausia grojo fabrių gamybos instrumentais, taip pat ir vietos meistrų darbo instrumentais, kurie buvo gaminami daugiausia nusižiūrėjus fabrių gamybos modelius. Populiariausi instrumentai buvo: armonika, bandonija, smuikas, basedlė, akordeonas, balalaika, mandolina, gitara, dūdų orkestro instrumentai. Iš retesnių instrumentų - kankles, citrą, fisharmoniją, savo gamybos vargonus. Pačių liaudies meistrų sukurta ir pagaminta vadinamoji basedlė (dažniausiai tristygė) – išvaizda primena violončelę, tačiau pagal garsą panašesnė į strykinį kontrabosą. Žemaičių kanklės instrumentologų priskiriamos II-ajam ir III-ajam kanklių tipams. II-ajam tipui priklausančios žemaičių kanklės – vidutinio dydžio, keturbriaunės, plokščiadugnės. Šios kanklės daugiausia skobtinės, bet pasitaiko ir suklijuotų iš atskirų dalių (Kanklės.2007) Kanklės būdavo gaminamos iš klevo, obels, liepos, uosio, juodalksnio, eglės, net ąžuolo. (Žemaičių instrumentinis folkloras. 2003)

Žemaitijoje gaminti visų Lietuvoje žinomų tipų smuikai: daugiausia smuikai su atskirais šonais, mažiau - balanos ir lentelės smuikai. Be smuiko, Žemaitijoje buvo paplitę šie pavadinimai: *smuika* (arba *smuikos*), *smuikė*, *griežynė*, skripka, skripyčia (arba *skripkos*, *skripyčios*), *muzika*, *muzikelė*, *muzikas*. Kai kurie šių pavadinimų užrašyti jau XVIII a. pab.- XIX a. Stygas dirbdavo iš ašutų, siūlų arba vielos. Stygos dažniausios keturios, bet jų galėjo būti nuo dviejų iki šešių..

Žemaitijoje rečiau, nei Rytų Lietuvoje, pasitaiko plokščios atramėlės, palengvinančios griežimą iškart keliomis stygomis. Tik Žemaitijoje žinomos smuiko atramėlės su išpjauta širdele ir laku padengtos atramėlės. Žemaitijos smuikininkai itin vertino smuiko švelnų, lengvą, gražų ar gerą balsą, skambėjimą, dėl kurio tituluodavo šį instrumentą visų instrumentų karaliumi. (Liaudies smuikavimas Žemaitijoje 2003) Koncertina pietryčių Žemaitijoje pasirodė maždaug XIX a. viduryje, tačiau tik XX a. trečiojo dešimtmečio pabaigoje ji tapo vyraujančiu dumpliniu instrumentu Tauragės, Raseinių, Kelmės, Plungės ir Šilalės rajonuose. Į Lietuvą atėję dumpliniai instrumentai pamažu išstūmė iš tradicinio kaimo muzikavimo kankles. (Žemaitijos instrumentinis muzikavimas ir jo pokyčiai. 2007)

Aukštaitijos regionas muzikiniu požiūriu labai įvairus. Išskirtinis šio regiono muzikinis stilius susijęs su Šiaurės bei Rytų Aukštaitijoje gyvavusiu sutartinių stiliumi. Sutartinių stilius buvo vokalinis ir instrumentinis, čia buvo paplitę saviti instrumentai ir jų ansambliai, kuriais

buvo atliekama sutartinių stiliaus muzika. Aukštaitijoje plačiai paplitęs daugiabalsis homofoninio harmoninio stiliaus dainavimas, labiausiai apjungiantis skirtingas aukštaičių muzikines ypatybes. Su šiuo atlikimo stiliumi dera plačiai Aukštaitijoje paplitusios armonikos. (Lietuvos etnografiniai regionai pagal etnomuzikologijos duomenis dr. Rimantas Astrauskas. 2007) Pati didžiausia ir, pasak tyrinėtojų, archajiškiausia lietuvių liaudies instrumentų grupė – pučiamieji. Šiaurės rytų Aukštaitijoje paplitę *ragai*, *daudytės*, *skudučiai* ir jais atliekama muzika – sutartinės yra unikalus mūsų kultūros reiškinys. Mediniai ir *rago trimitai*, *ožragiai*, *dūdmaišiai*, *lamzdeliai*, *švilpos*, *birbynės*, *švilpukai*, *molinukai*, *viliokliai*, *ubikai* reikšmingi ne tik muzikavimo galimybėmis, bet ir aiškia paskirtimi – jie naudoti ganant gyvulius, medžiojant ar per švenčių apeigas. Ypatingas Aukštaitijos regiono reiškinys - instrumentinė polifonija, atliekama pučiamaisiais instrumentais ir penkiastygėmis *kanklėmis*. Ypač saviti skudučiais ir ragais pučiami archajiški polifoniniai kūriniai. XX a. pirmojoje pusėje visoje Aukštaitijoje, kaip ir kitur Lietuvoje, itin populiarius ir gerbiamas buvo smuikas. Aukštaitijoje vestuvėse dažniausiai buvo grojama šiais instrumentais: smuiku, klarnetu, armonika, kartais būgnu, kornetu, o šiaurės Aukštaitijoje gegužinėse būtinai būdavo būgnas ir, pagal galimybes, kuo didesnis kapelos muzikantų skaičius. Pietryčių Aukštaitijoje, kurios liaudies muzika savo monokine prigimtimi artima Dzūkijos tradicijai, instrumentinį ansamblį dažnai sudarydavo smuikas ir cimbolai. (Regioniniai lietuvių etninės instrumentinės muzikos savitumai. XX a. pirmosios pusės tyrimai. Rūta Žarskienė 2007)

Dzūkijoje ilgiau nei kituose regionuose išsilaikė senieji ganymo papročiai, todėl nenuostabu, kad čia XX a. pradžioje taip pat buvo plačiai naudojami piemenų pučiamieji instrumentai. Kaimo bendruomenės pasilinksminimuose, šeimyninių apeigų metu grota *smuiku*, *būgneliu*, *cimbolais* ir pan. XX a. pradžioje Dzūkijoje daugiausia gyvavo styginių instrumentų ansambliai: du (trys) smuikai ir basetlė (kontrabosas), smuikas ir būgnelis, vienas (du) smuikai ir cimbolai, smuikas, cimbolai ir būgnas, smuikas, cimbolai ir basetlė ir pan. Iki Pirmojo pasaulinio karo dzūkų vestuvėse, krikštynose ir kitose šventėse karaliavo smuikas. Tarpukariu smuiką vis labiau stūmė XIX a. viduryje – XX a. pradžioje į Lietuvos kaimą atklydę modernūs muzikos instrumentai – gitara, cimbolai, vokiška, dar vėliau – rusiška armonika.

Suvalkijoje dar XIX a. antrojoje pusėje kanklės buvo populiarios ir plačiai paplitusios. Jos dažniausiai turėdavusios 11 - 12 žarninių arba varinių stygų su mediniais varžikliais, o sumanesni meistrai jas puošdavo išpjaustydami įvairius marginius, panašius į juostų raštą. Suvalkiečiai mėgo kankliuoti šeimyniniuose suėjimuose, per krikštynas, vakarėliuose, rugiapjūtės pabaigtuvėse ir kituose pasilinksminimuose. Vestuvėse daugiausia grieždavo smuiku ir būgneliu. Be kanklių, Suvalkijoje daugiausia buvo paplitę smuikai, būgneliai, vamzdžiai, trimitas, švilpynės,

birbynės, vėliau atsirado klarnetas, armonika ir kitokie instrumentai. Tarpukariu Suvalkijoje buvo labai populiaru birbynė su rageliu ir, žinoma, smuikas.

Mažoji Lietuva turi istoriškai dokumentuotą savitą muzikinę tradiciją, kuri, deja, mūsų laikais jau nustojo gyvuoti. Šiame regione, kuris šiandieną integruotas į Žemaitijos regioną kaip savitas subregionas, buvo paplitęs vienbalsis melodinis atlikimo stilius, kuriam būdingos savitos mažorinio bei minorinio pobūdžio dermės, gausu piemenų ragų, tik čia paplitę cimbolai. (Regioniniai lietuvių etninės instrumentinės muzikos savitumai. XX a. pirmosios pusės tyrimai. Rūta Žarskienė 2007)

Lietuvių regionuose nuo senų laikų dominavo dvi muzikinės kultūros: styginių (vakaruose) ir pučiamųjų (rytuose). Lietuviai grodavo kolektyvuose, vestuvėse, vakaronėse, fabrikuose, ar net ganydami gyvulius. Grodavau dažniau autentiškais instrumentais, kur išmokdavo gaminti ir groti iš kartos į kartą.

1.4 Lietuvos regionų tautinių drabužių skirtumai

Svarbiausiais etnografinio regiono požymis, akcentas - tautiniai rūbai ir kitokio pobūdžio dekoratyviniai - taikomieji tradiciniai audiniai. Paprasto kasdienio rūbo paskirtis – tai ne tik apsauga nuo atmosferos sąlygų, bet ir socialinis rodiklis, rodantis žmogaus padėtį visuomenėje. Tautiniai rūbai nuo kasdienių skiriasi tuo, kad savo ypatybėmis pabrėžia ryšį su savo tauta konkrečioje geografinėje erdvėje apibrėžto regiono visuomenės dalimi. Senais laikais rūbai būdavo įvairesni, individualesni, nes kiekvienas kaimas, regionas ar sritis audė ir siuvosi savaip, laikydamiesi prosenelių tradicijų. Atsižvelgiant į tai, kokia tam regionui būdinga augmenija, augalų šaknelės, medžių žievės, koks tradiciškai susiklostęs įprastas jų maišymo būdas ir santykis, audiniams suteikdavo kitokius atspalvius. (Kulikauskienė V. Lietuvos tautiniai rūbai 1994)

Žemaičiai išsiskiria raudonmargių žičkinių skarų gausa. Marškiniai - balti drobiniai, rankogaliuose ir perpetėse įaustais raudonų žičkų - ruoželių, dobiliukų raštais. Jie dažniausiai ilgomis rankovėmis, tunikinio sukirpimo, su perpetėmis, pašukiniais ar pakuliniais pridurkais. Vyriški marškiniai, kaip ir moteriški, buvo siuvami iš tokios pačios drobės, vienodai kerpami. Skiriasi tik detalėmis: papuošimu, apykaklės forma. Vyriški marškiniai siuvami su stačia apykakle, siuvinėjami rankogaliai, marškinių priekis. XIX a. sijonai dryžuoti ir languoti, siūti kelių tiesių palų, užpakalyje gausiai raukti. Akmenės, Mažeikių, Skuodo rajonų išilgadryžiai sijonai ryškių spalvų - raudonos, geltonos, žalios, violetinės, baltos, tačiau languotų sijonų yra mažiau. Jie vilnoniai, stambių langu, tamsesnių, neryškių spalvų: tamsiai žalios, samaninės, vyšninės, violetinės, rudos. Languoti sijonai buvo būdingi Plungės, Rietavo, Šilutės, Kelmės rajonams. Liemenės Žemaitijos

regione - vilnonės ir pusvilnonės, languotos ir skersadryžės. Būdingiausios spalvos: raudona, žalia, violetinė, ruda, balta, o raštai smulkūs. (Lietuvių tautinių drabužių regioniniai ypatumai. Jonas Rudzinskas. 1997) Žemaičių liemenės trumpos. Šaltesniu oru vilkosi įvairaus kirpimo švarkelius. Juos siuvo iš vilnonių, pusvilnonių namie austų ir pirktinių audinių, dažniausiai juodos spalvos. Vieni švarkeliai siūti įliemenuoti, kiti į apačią kiek platėjantys. Puošti aksomu, dekoratyvinėmis siūlėmis, siauromis šilko juostelėmis. (Žemaičių moterų drabužiai. XIX a. – XX a. pradžioje. Dalia Bernotaitė – Beliauskienė. 2003) Žemaičių prijuostės - baltos lininės su įaustais išilginiais raudonų ar mėlynų žičkų ruoželiais, dobiliukų, langelių, katpėdėlių raštais. Audžiamos ir daugiaspalvės prijuostės iš tamsesnių siūlų lygiais ar dantytais ruoželiais. Jų spalvos: geltona, raudona, žalia, mėlyna, balta, ruda. Palyginus su kitų sričių prijuostėmis, žemaitiškos yra trumpesnės ir žymiai platesnės.

Galvos danga Žemaitijoje, kaip ir kitose etnografinėse Lietuvos srityse, skyrė moterį nuo merginos. Merginos puošėsi natūralių gėlių vainikais, galionais, rangėmis. Moterys dėvėjo šilkinio, medvilninio, vilnonio audinio siūtas kepurėles, žiemą - pašiltintas vata. Ypač puošnios baltos medvilninės siuvinėtos kiauraraščiu kepurėlės su raišteliais. Skareles ryšėjo ir moterys, ir merginos. Įdomu tai, jog žemaitės XVIII - XIX a. ryšėjo net po kelias skareles. (Žemaičių tautiniai rūbai. 2009)

Aukštaičių drabužiai buvo gana kuklūs. Juose dominuoja balta spalva. Visuose etnografiniuose rajonuose marškiniai buvo siuvami iš lininės balintos drobės. Vieneriems marškiniams naudojama trijų ar net keturių rūšių medžiaga. Iš plonesnės siuvamas stomuo, prie jo priduriami pakuliniai ar pašukiniai pridurkai. Apykaklė ir rankogaliai siuvami iš pačios dailiausios drobės. Kasdieniai marškiniai siuvami iš pašukinio audinio. Išeiginių marškinių apykaklės, perpetės, rankovės, rankogaliai įvairiai puošiami, įaudžiant raudonų siūlų. Aukštaičių vyrų drabužiams būdinga pilkos ir rudos durtinės (daugiausia aplinkui rauktos) ir dvisiūlės, į apačią platėjančios sermėgos. Jos būdavo sujuosiamos vyta, pinta, kartais rinktine 10 - 20 cm pločio margaspalve juosta arba baltu, galuose raudonais žičkais užaustu, rankšluosčiu. Kelnės tos pačios spalvos kaip ir sermėgos, tik Šiaurės Aukštaitijoje margaspalvės, dryžuotos, languotos, sujuostos 5 - 6 cm pločio ta pačia technika austa juosta. (Aukštaičių tautiniai drabužiai 2009) Aukštaičių sijonai daugiausia languoti. Dominuoja šios spalvos: žalia, raudona, violetinė, geltona. Be languotų būna ir išilgadryžių bei skersadryžių sijonų. Šventadieniai sijonai daugiausia vilnoniai ir pusvilnoniai, kurie audžiami dimiškai su spalvotų vilnų ruožais apačioje, kasdieniai – pakuliniai, pašukiniai, paprasti be raštų. Kasdienės liemenės siuvamos iš lino, pusvilnės, išeiginės - vilnonės ar pusvilnonės smulkiu rašteliu: ruoželiais, vingeliais, langučiais. Šiaurinėje Aukštaitijoje liemenės yra trumpos, tik priekyje prailgintais skverneliais, galionu apvedžiotais kraštais. Prijuostės - viena seniausių moterų

kostiumo dalių. Vaikščioti be prijuostės buvo laikoma nepadoru. Kasdienės prijuostės visuose etnografiniuose regionuose audžiamos languotos ar dryžuotos, tamsesnių spalvų, iš lininių ar pakulinių siūlų. Prijuosčių apačia kartais užbaigiama kuteliais. XIX a. II pusėje, be lininių, dėvėtos kašmyrinės, labiausiai paplitusios Kupiškio apylinkėse. Juostos taip pat vienos seniausių lietuvių liaudies audinių. Jomis susijuosdavo tiek vyrai, tiek moterys. Gražiausiomis moterys puošdavo galvas. Aukštaitės dėvi pintines, austines ir rinktines, vyrai - vytines, austines bei pintines. Pintinės būdingos tik Aukštaitijai. Mėgstamos spalvos: žalia, raudona, violetinė, geltona, rečiau juoda ir balta. Rinktinės aukštaičių juostos kuklios: baltame lininiame ar medvilniniame dugne - raudonų, žalių, mėlynų vilnų ar skaisgių ornamentai, grėbliukų, roželių, žvaigždučių raštai. Moterys dėvėjo nuometus, kepurėles, skareles. Merginos - galionus, karūnėles, skareles, kalpokus. Kalpokai - tai karūnėlės formos vestuviniai pamergių galvos papuošalai, žinomi jau XVIII a., daromi iš kartono, spalvoto popieriaus, įvairiaspalvių kaspinių. Nuometas arba palmetis - vienas seniausių išteklėjusių moterų galvos apdangalų, minimas nuo XVI a. Nuometo ilgis 3 - 4 metrai, audžiamas iš pačių gražiausių siūlų. Galuose įaudžiami raudonų ar mėlynų žičkų ruoželiai, galai užbaigiami pinikais ar kuteliais. Skaros ir skarelės dėvimos įvairių medžiagų ir dydžių. Kasdienės audžiamos lininės baltos, rečiau languotos. Išėiginės - austos, siuvinėtos kiauraraščiu. Skaros austos iš dviejų ar trijų spalvų siūlų, pilkos, rudos, juodos spalvos sulanguotos ryškesnių spalvų ruoželiais. Aukštaitės, kaip ir visos Lietuvos moterys, šaltesniu metų laiku gobėsi vilnonėmis languotomis skaromis, vilkėdavo pilko arba rudo milo sermėgomis, puoštomis juodu aksomu, dirbtinu kailiu. (Lietuvių tautinių drabužių regioniniai ypatumai. Jonas Rudzinskas.1997)

Įvairių Dzūkijos vietų drabužiai turėjo pastebimų skirtumų. Regiono šiaurėje, su Aukštaitija besiribojančiame dešiniajame Nemuno krante, moterų kostiumas buvo panašus į aukštaičių drabužius. Pačiuose pietuose, dabartiniame Varėnos rajone, jau vilkėta kitaip. Kai kurie Užnemunės dzūkių, o iš dalies ir dzūkių, gyvenančių palei Nemuno dešinįjį krantą, drabužių audiniai ir jų puošybos būdai buvo artimesni suvalkietiškiems. Moterų tautiniai drabužiai daug įvairesni už vyriškus. Juose daugiau raštų, spalvos įvairesnės, drabužis savo dalimis turtingesnis. Dzūkių tautiniai drabužiai pasižymi nepaprastu spalvų, dryžių ir langelių margumu. Senovėje šie drabužiai buvo dėvimi kasdien, išėigai, per vestuves ar kitas šventes. Vienaip buvo rengiamasi per vestuves, kitaip einant į bažnyčią ar svečius. Tautiniai drabužiai nebuvo lyg uniforma: tai buvo išėiginis drabužis, kaskart keičiant įvairias jo dalis ir ieškant naujų jų derinimo būdų. (Dzūkų tautiniai rūbai. 2009) Dzūkų kostiumai - margesni, spalvingesni. Prijuostės, languoti sijonai kai kur buvo dėvimi net iki XX a. ketvirtojo dešimtmečio. Seniausi marškiniai siuvami su raudonai languotos medžiagos perpečėmis, rankogaliais, krūtine, įaudžiant geometrinius bei augalinius raštus. XIX a. paplinta siuvinėjimas. Kaimyniniuose su baltarusiais rajonais marškinių rankovės ir

apykaklės siuvinėjamos raudonais ir juodais siūlais. Dzūkių sijonai daugiausia languoti, vilnoniai ir lininiai, austi dvinytai. Būdingos spalvos: žalia, violetinė, vyšninė, mėlyna, geltona. Dzūkijoje prijuostės išliko žymiai ilgiau negu kituose etnografiniuose rajonuose. Vievio, Trakų, Eišiškių, Varėnos rajonuose buvo dėvimos iki II pasaulinio karo. Nė viename etnografiniame rajone juostos nėra tokios įvairios, kaip Dzūkijoje. Plačiausios ir įvairiausios juostos audžiamos Varėnos, Lazdijų, Alytaus rajonuose. Juostų raštai - vilnionių ir skaisgių siūlų, būdingos spalvos: žalia, raudona, violetinė. Rašto spalvos išdėstomos trimis eilėmis, kraštuose įaudžiant įvairiaspalvius ruoželius, galuose - įvairiaspalvių siūlų kuteliai. Šalia rinktinių juostų dzūkams būdingos kaišytinės. Kituose rajonuose jos neaptinkamos. Baltame lininiame dugne - kelių spalvų vilnoniais ar skaisgių siūlais iškaišyti saulutės, langučiai, žvaigždutės. (Lietuvių tautinių drabužių regioniniai ypatumai. Jonas Rudzinskas. 1997)

Zanavykų tautiniai drabužiai yra vieni puošniausių savo raštais, spalvomis ir pasiuvimu. Zanavykės galvą puošia raštuotai austa ar siuvinėta skepetaitė, o po ja ant kaktos rangiais raštais išraityti pabruvėliai. Mergaitės per plaukus persijuosia sidabro ar aukso galioną. Kaklą puošia gintarai ar karoliai. Drobinų marškinių rankovės net iki alkūnių papuoštos išrinktais ar siuvinėtais mėlynų ar raudonų gijų raštų marginiais. Rankogaliai labai platūs. Pati rankovė sutraukta siūlais lyg drobinis raštas. Marškinių rankovės per pečius įdurtos. Kaišytinės ir rinktinės tulpių prijuostės būdavo ypatingai gražios savo raštų turtingumu ir spalvų įvairumu. Kiekviena sūduvė jų prisiausdavo net po keliolika. Sijonai tamsoki, išilgai plačiai dryži. Dugnas austas dvinytiškai, o platūs spalvoti dryžai išmušti į paviršių keturnyčiu ruoželiu. Juostos labai plačios, rinktiniais raštais su plačiais raštelių dryželiais abiejuose pakraščiuose. Ant drabužių per šoną buvo pakabinama graži raštuota kišenė - krepšelis. Zanavykės avėjo spalvotomis kojineis ir margais kiauraraščiais bateliais. Zanavykų vyrų drabužiai, kaip ir moterų, pasižymi puošnumu. Visi drabužiai tamsoki su ryškios spalvos papuošimais. Ant galvos – velta milinė skrybėlė arba ausinė kepurė, vasarą – plačiabrylė šiaudinė skrybėlė. Išeiginiai drobiniai marškiniai - atversta apykakle ir parišta skepetaitė. Spalvoti marškiniai buvo vasarinis viršutinis drabužis. Vyrų dėvėjo raštuotą arba šiek tiek dryžuotą liemenę. Kelnės spalvotos ir išilgai dryžuotos. Per liemenį perjuosta plati rinktinė juosta. Šaltesniu oru dėvima liemenuota, ilga klostyta rudinė.

Kapsų tautiniai drabužiai tai lyg darnus zanavykiškų ir dzūkiškų junginys. Audeklų margumo bei žvaigždėtumo bruožai paimti iš dzūkų, o tulpių įvairumas – iš zanavykų. Kapsų drabužiai šviesoki ir spalvingi. Moters galva apgobta skepetaitė, o mergaitės dėvėdavo pakalkę, t.y. sidabro ar aukso gijų austą graiželį (karūnelę). Drobiniai marškiniai papuošti baltais siuvinėjimais ar rinkiniais. Sijonai - platūs, šviesokais plačiais spalvotais išilginiais dryžais. Juostos - rinktinės, plačios ir labai spalvotos. Ištekėjusios moterys dėvėdavo plačias ir ilgas linines drobules, kuriomis

užsisiausdavo, eidamos į bažnyčią, o taip pat jose buvo patogu nešti įsuktą kūdikį. Vyriški kapse drabužiai - spalvingi, šviesūs, dryžuoti. Ant galvos – iš milo pasiūta kepurė. Drobiniai marškiniai su įaustais baltų gijų dryželiais. Šie papuošimai išdėstomi perpetėse, krūtinėje ir rankogaliuose. Kelnės išilginiais spalvotais dryžiais, kelnų apačios užaustos tamsiau. Jos suklostytos ir sukištos į raštuotas kojines. Šaltu oru dėvima vidutinio ilgumo ruda milinė su stačia apykakle ir puošniais susagstymo papuošimais. (Suvalkiečių drabužiai. 1998)

Mažosios Lietuvos moterų tautiniai drabužiai turi pačius seniausius drabužių bruožus. Šio krašto lietuviai, konservatyvūs ir labai prisirišę prie savų tradicijų, mėgo dėvėti pačius senoviškiausius drabužius, kurių spalvos tamsokos. Galvą puošė labai įvairūs apdangalai – skepetaitės, raiščiai, kepuraitės. Marškiniams būdinga didelė kaklo iškirptė. Marškinių krūtinė, rankovės per alkūnes ir rankogaliai paįvairinti raštais. Sijonai, vadinami kedeliais, platūs ir tamsūs, suklostyti, austi skersiniais plačiais dryžiais, pasiūti išilgai. Per pečius moterys persimesdavo plačią dviejų palų drobulę. Prijuostas ausdavo šviesias arba tamsias parinktais audinių raštais. Kojos aunamos tamsiais odiniais bateliais. Taip pat dėvimos sėmėgėlės ir puošnūs kailiniai. Mažosios Lietuvos vyrų drabužiai tamsūs. Kepurė – atverčiamais bryliais, o marškiniai plačiai atverčiamais atlapais. Vyrai rišėjo spalvotą skepetaitę. Liemenė – vienspalvė. Tamsios spalvos ilga rudinė šonuose ir nugaroje suklostyta. Kelnės tamsios su skersiniais dryžiais. Avimos nertos kojinės ir siūtos odinės naginės. Žiemą dėvimos rudinės ir spalvotų lopų kailiniai. (Klaipėdos krašto drabužiai 1998)

Kiekviena etnografinė sritis išsiskiria tautinių drabužių raštais, spalvomis, pasiuvimais, ar rūbų detalėmis. Tautinis drabužis etnografinėje kultūroje rodė žmogaus padėtį visuomenėje, pabrėžė ryšį su savo tauta. Tam pačiam regione nebūdavo vienodų rūbų, vyravo ir individualūs, charakterį, gyvenimo būdą atspindintys rūbai. Žemaičiai išsiskyrė raudonais, margais raštais. Aukštaičių rūbas pasižymėjo kuklumu, daug baltos spalvos naudojimu. Aukštaičiai vertino praktiškumą, prie rūbo dėvėjo pintines, austines. Mažosios Lietuvos gyventojai buvo gan konservatyvaus požiūrio į savas tradicijas, todėl dėvėdavo senoviškus, tamsių spalvų drabužius.

1.4 Lietuvių tradicijų ir papročių bruožai

Lietuvių švenčių papročiai ir apeigos savo kilme siekia gilią senovę ar net ikiindoeuropietiškojo laikotarpio Senosios Europos matristinę kultūrą, susijusią su paslaptinga žemės ir vandens stichija, iš kurios atsiradusi gyvybė vystosi pagal mėnulio fazes. Šis senasis tikėjimas mėnulio įtaka augmenijos augimui yra kalendoriniuose papročiuose išlikusių tikėjimų

žemės, augmenijos dievybių sugebėjimu per mirtį vėl atgimti naujam gyvenimui. Tokių tikėjimo pėdsakų rasime Kūčių, pusiaužiemio, Užgavėnių papročiuose. (Imbrasienė B 1990)

Lietuvių liaudies švenčių papročiai atsirado dėl žmonės supančios gamtos dėsnių religinės svarbos, periodiško metų laikų keitimosi (žiemą keičia pavasaris – saulės sugrįžimas; pavasarį vasara – žemės darbai, sėja; vasarą rudenio – derliaus nuėmimas; rudenį žiema – atsisveikinimas su saule), o su jais ir darbo sezonai. Baigiantis vienam darbui prasidėdavo kitas: pirmas vagos išarimas, gyvulių išgynimas į laukus, pirmojo javo pasėjimas, šieno suvežimas, rugiapjūtė, derliaus nuėmimas ir t. t. Žemdirbiai tokiom progom ruošdavo iškilmingas šventes, per kurias atlikdavo įvairias apeigas. Per šias šventes buvo sukurtas įvairus, turtingas bei sudėtingas menas, kuris išsivystė iš žmonių filosofinio supratimo. (Vaičekauskas A. 2006)

Pati didžiausia šventė Žemaitijoje ir kituose Lietuvos regionuose buvo vestuvės. Jos trukdavo gana ilgą laiką ir turėjo daugybę papročių, apeigų, dainų. Vyras tais laikais negalėjo vesti anksčiau, negu sulaukęs keturiolikos metų amžiaus, o mergina – dvylikos, tačiau tuokdavosi kiek vyresni. Buvo įprasta, kad mergaitės tekėdavo ne jaunesnės kaip septyniolikos metų amžiaus. Vestuvės prasidėdavo piršlybomis, kurios Žemaitijoje turėjo kelis etapus. Prieš „zalietas“ (t.y. žiedynas) jaunikis su jaunąja apsikeisdavo dovanomis, susitardavo, kada paduos užsakus, dalyvaujant piršliui. Tai buvo svarbus vestuvių etapas, turėjęs vos ne pačių vedybų prasmę. Po sužieduotuvių arba prieš jas būdavo ūkvaizdžiai, per kuriuos jaunosios tėvai susipažindavo su ūkiu, į kurį duktė nutekės, ekonomine padėtimi. Po žiedynų – užsakai bažnyčioje, o po to – jungtuvės. Tam momentui būdavo rengiamasi labai rūpestingai: kviečiami svečiai, tiekiami valgiai, puošiamasi. Jaunieji neprivalėjo vieni patys viskuo rūpintis. Už juos viską turėdavo atlikti jų tėvai. Guldytuvės ir keltuvės būdavo jaunojo pusėje. Jose aktyviai dalyvaudavo muzikantai. Jie su muzikomis jaunuosius nulydėdavo ir gulti. Per vestuves būdavo prikrečiama ir visokių išdaigų. Populiarus buvo persirenginėjimas ir tokių persirengėlių pokštai. Vyrai persirengdavo moteriškėmis, o moteriškės vyrais, taip pat numirėliais, žvėrimis ir kitokiomis baidyklėmis. Šie ir kiti panašūs persirengėlių vaidinimai Žemaitijoje išliko iki pat mūsų dienų.

Žemaitijoje mirusį žmogų, jei prieš tai jis būdavo sirgęs, galėdavo laidoti praėjus 12 valandų, o jei mirdavo staiga, tai tik po 24 valandų. Velionis būdavo numazgojamas, gražiai aprėdomas įkapėmis. Prie pašarvotojo žmonės rinkdavosi budėti (į budynes), kur būdavo vaišinami valgiais ir gėrimais. Budynėse susirinkusieji gailėdavosi mirusiojo, giedodavo. Budynės būdavo svarbi proga į vieną vietą susirinkti visai giminei, kaimo gyventojams. Nenuostabu, kad per budynes žmonės vieni kitiems ir naujienas papasakodavo, aptarinėdavo velionio gyvenimą.

Vienas iš seniausių ir įdomiausių kalėdinių papročių – rąstigalio (blukio) valkiojimas iš sodybos į sodybą. Tokių ceremonijų dalyviai būdavo vadinami blukvilkiais. Pirmąjį Kalėdų

vakarą tiek vyrai, tiek ir moterys, nežiūrint jų amžiaus, net vaikai, renkasi vilkti blukio. Tampo ji visą naktį giedodami kalėdinę giesmę *bernalus*. Stengiasi giedoti, dainuoti kaip beįmanydami garsiau, tiek norėdami parodyti savo balsą, tiek ir tikėdamiesi pelnyti gėrimo, kitokių vaišių iš aplankytų ūkininkų.

Iš velykinių papročių plačiau aprašomas persirengimas „kareiviais ir žydais“ bei laistymasis.. Tokie papročiai vos ne iki II-ojo pasaulinio karo išliko daugelyje Žemaitijos vietų. Juose liaudies tradicijos susipynė su viduramžių bažnytinių misterijų elementais ir pastarieji tiek suliaudiškėjo, kad bažnyčia buvo juos priversta uždrausti. Velykų antrąją dieną buvo populiarius laistymasis. (Jurgis Pabrėža apie žemaičių papročius 1998.)

Aukštaitijos papročių raiškos skirtumus lėmė kaimų kompaktiškumas. Skaidymosi į vienkiemius metu nunyko didelė tradicinių papročių dalis. Tai ypatingai palietė rytinę regiono dalį. Tradicinės vertybės buvo perduodamos iš lūpų į lūpas, todėl paprotinių tradicijų raiška nebuvo labai įvairi. Tarpukariu Sekminės buvo vadinamos viena iš trijų svarbiausių metinių švenčių. Kaip Velykas ir Kalėdas, jas švęsavo ilgai: nuo dviejų iki keturių dienų. Šio krašto populiarios kelios Sekminių šventės formos: šiaurės vakarinėje dalyje - sambariai (sudėtinio alaus vaišės prie alko, esančio netoli upelio), pietrytinėje – Kupolė (taip vadino todėl, kad buvo nunykęs Joninių paprotys), rytuose - sambariai parugėje (sudėtinės vaišės parugėje), kiaušininės kepinas - visur. Gyventojai rinkdavosi atskiromis amžiaus grupėmis: vyresnieji, jaunimas, vaikai. (Sekminės - aukštaitiško tapatumo išraiška. Dalia Savickaitė. 2002)

Kupiškėnai nuo senų laikų yra dideli mirusiųjų garbintojai. Šioje apylinkėje dar ir šiandien sutinkama žmonių, kurie yra matę ir girdėję, kaip tam tikros samdytos raudotojos raudodavo prie numirėlių, kaip ir pagonijos laikais. Kaip seniau, taip ir šiandien, dar daug kas tiki, jog Vėlinių ir Visų Šventųjų vakarą mirusiųjų vėlės ateina aplankyti savo artimųjų. Vėlinių vakarą ir naktį galima susitikti su mirusiais, pasimatyti ir pasikalbėti kaip su gyvais. Tą vakarą, laukiant mirusiųjų vėlių, pasirūpinama jas tinkamai priimti ir pavaišinti. Kupiškėnai ir panevėžiečiai, Vėlinių išvakarėse, laukdami apsilankančių savo namuose mirusių artimųjų vėlių, paklodavo baltą ir minkštą patalą. Uždegdavo iš abiejų pagalvio šalių po vieną pašventintą grabnyčią ir klūpodavo prie lovos, laukdami ateinančios mirusiojo vėlės. Jei subraškėdavo lubos ar grindys, reikšdavo, kad mirusieji atėjo. Lietuviai per Visų Šventųjų ir Vėlinių šventę ruošdavo mirusiems, taip pat gyviems žmonėms vaišes. Į tas vaišes pakviečiami giminės ir kaimynai, kurie gieda gražias giesmes ir mini mirusiųjų nuopelnus. Tikima, jog tose vaišėse apsilanko ir minimo mirusiojo vėlė. Seniau prie stalo ir mirusiojo vėlei būdavo paskiriama tam tikra vieta, kur būdavo padedami valgiai ir gėrimai. Vėlėms skirtų valgių niekas neliečia, jie lieka ant stalo per visą naktį. Jeigu stalas braška, manoma, jog susirinkusios vėlės vaišinasi. Jei rytmetį valgių ir gėrimų ant stalo nebėra, sakoma, jog mirusiojo

vėlė maloniai priėmusi vaišes. Seniau Panevėžio apylinkėje Visų Šventųjų vakarą žmonės eidami į kapines, nešdavo vėlėms valgių – varškės dubenį ir virtinių bei baltą rankšluostį ir vandens galbūt vėlėms nusimazgoti. Tikima, jos tą vakarą vėlės ateina prie kapo pavalgyti.

Dzūkijoje vėlinių vakarą ir dvi savaites po Vėlinių deginami laužai, kartu meldžiamasi už kaimo mirusius. Visas kaimas atsisveikina su „iškeliavusiais anapilin“, dalyvauja „keturnadieliuose“ (praėjus keturioms savaitėms po artimųjų mirties dienos), metinėse (praslinkus metams), o vestuvėse galima sulaukti nekviestų viešnių – moterys ateina „prinaskų“ (melstuvių). Gimus kūdikiui moterys taip pat ateina „į palankynas“. Visas kaimas rūpinasi naujai į kaimą atsikėlusiais gyventojais – geranoriškai siūlo savo pagalbą, lanko atnešdami kaimiškų gėrybių, supažindina su bendra kaimo tvarka. Kaimuose dar kai kur kepama duona bei saugomas duonos raugas. Vietiniai gyventojai vaikščioja „savo grybų tropelėm“ – takais, paveldėtais iš savo tėvų ir senelių. Čia dar galima pamatyti moteris pjautuvu pjaunančias rugius, ir gražiai išrikiuotus „mendelius“ - ypatingu būdu sustatytus javų. (Etnokultūra. Senieji dzūkų amatai ir verslai. 2009)

Dzūkijoje, kaip ir kituose regionuose, būta savitų Vėlinių šventės tradicijų. Yra žinoma, kad Varėnos rajone, Akmenio kaime, ant Nukryžiuotojo Jėzaus bažnyčios šventoriuje esančių kapų žvakės būdavo degamos jau 1880 metais. Iš pradžių būdavo supilamas simbolinis kapas ir ant jo degamos žvakės. Kunigui jas pašventinus, parapijiečiai po žvakę išsinešiodavo ant savo artimųjų kapų. Buvo manoma, kad į dangų nepatekusios vėlės klaidžioja amžinoje tamsoje, todėl ant artimųjų kapų degdavo žvakutes joms pašviesti. Per Vėlines būdavo renkamos piniginės aukos bendroms mišioms už mirusiuosius. Tokias mišias Marcinkonių parapijoje vadino „diedais“. Dzūkai, Vėlinių rytą, sustoję prie stalo pasimelsdavo už mirusiuosius ir susėdę, pradedant šeimininkui, visi po šaukštą viralo nuliedavo ant žemės, o antrą patys suvalgydavo. Pavalgę važiuodavo į bažnyčią ir išdalydavo elgetoms duonos bandeles. Pasak senolių, per Vėlines susirinkusi giminė į kapines eidavo giedodama ir vedama seniausio tos giminės nario. Kartu su savim nešdavosi valgių ir gėrimų. Kapinėse, prie kurio nors mirusiojo kapo, senasis vadovas mojęs pirštu į visas keturias šalis, kviesdamas vardais mirusiuosius gimines iki pat probočių, kurių tik beatminė vardus. Paskui į visas šalis laistydavo alų, degtinę, midų, pieną. Ant kapo padėdavo duonos, mėsos, sūrio ir kitokių valgių. Jei Vėlinių vakarą namus aplankydavo nepažįstamas keleivis, jis būdavo nuoširdžiai priimamas ir geriausiai vaišinamas: manyta, kad tokie atklydėliai esančios vėlės arba vėlių siųsti pasiuntiniai.

Visoje Lietuvoje manyta, kad Verbų sekmadienį bažnyčioje visi būtinai turi laikyti po kadagio šakelę ar kitokią „verbelę“. Moterys savo verbelę susirišdavo raudonu vilnoniu siūlu. Tikėjo, jog tuo siūlu per rugiapjūtę apsirišus juosmenį, jo neskaudės. Ryškiausias Verbų sekmadienio paprotys – plakimas verba. Suvalkijoje valstiečiai iš anksto nusipirkdavo kadagių iš po

kaimus juos vežiojusių miško gyventojų ir laikydavo iki Verbinių po sniegu, vaikai jau išvakarėse išsitraukdavo kadagio šaką ir stengdavosi kuo anksčiausiai dar miegančius suaugusiuosius nuplakti – „nuverbyti“. Plakdami sakydavo: „ne aš plaku, verba plaka! Ar žadi margui?“.

Kupoliavimas – tai lyriškiausia ir žaismingiausia Joninių švenčių dalis. Daugiausia žinių apie kupoliavimą turima iš Suvalkijos ir Mažosios Lietuvos. Joninių išvakarėse kiekvieno kaimo mergaitės keliais būriais eidavo į savo kaimų laukus ir rinkdavo ramunes, kartu su kitomis gėlėmis. Prisiskynusios pakankamai gėlių mergaitės grįždavo ir dainuodamos apvainikuodavo ilgą kartį – „kopolį“. Jį iškeldavo gale kaimo, prie javų lauko, ir dvi naktis bei vieną dieną saugodavo, gindavo nuo vaikinių, kurie stengdavosi „kopolį“ pagrobti.

Viena iš dar visai neseniai gyvavusių ryškių ir itin svarbių Suvalkijos regionui būdingų tradicijų – krikšto tėvų „atsiskaitymas“ su krikštavaikiais. Buvo nusistovėjusi taisyklė, jog krikšto tėvai Šv. Velykų dieną apdovanoja savo krikšto vaikus. Dažnai ta dovana būdavo tiesiog gražiai išmargintas kiaušinis, velykinio pyrago gabalėlis. Krikšto tėvų dovanotas margutis buvo branginamas ir saugomas iki pat kitų Šv. Velykų. Lygiai taip pat buvo vertinami ir saugomi Velykės dovanoti margučiai. Velykė – senutė, kuri Velykų naktį gerus vaikus apdovanoja dažytais kiaušiniiais, iš tešlos keptais kiškučiais, arklukais. Dar viena graži tradicija, kuri buvo užfiksuota Vilkaviškio krašte, – margučių muštynės. Antrą Šv. Velykų dieną margučių mušti susirinkdavo tiek vaikai ir jaunimas, tiek ir suaugę kaimo vyrai. Muštynės laimėdavo tas, kurio margutis būdavo kiečiausias. Pirmąją Velykų dieną margučiai buvo laikomi šventais, juos mušdavo tik šeimos nariai, susėdę prie šventinio stalo. (Suvalkiečių velykiniai papročiai 2007)

Mažosios Lietuvos kalendorinės tradicijos yra savitos, nedaug tepakitusios ir formuotos ilgus šimtmečius, dažniau labiau vokiškos nei lietuviškos. Naujieji metai buvo švenčiami paprastai, be jokio triukšmo, tačiau sausio pirmosios rytą visi stengėsi pamatyti baltą arklį, nes tai reiškė gerus metus. Trys karaliai - ne tik kalendorinė, bet ir religinė šventė. Kas pirmas atsikeldavo - ant durų užrašydavo Trijų karalių vardų inicialus. Tą dieną niekas nedirbo. Buvo paprotys - sveikinti vieni kitus su Trijų karalių švente.

Klaipėdos krašte ypač laukiamos Sekminės. Sekminių pusryčių pagrindinis patiekalas buvo virtas veršio kumpis. Tai buvo labai graži ir linksma šventė. Suvažiuodavo giminės, vykdavo įvairūs žaidimai. Labai svarbus Sekminių akcentas buvo supynės, supdavosi visi - jauni ir seni. Sekminėms ruošdavosi jau iš anksto, iš vakaro pasipuošdavo berželiais namo ir ūkinių pastatų duris, iškaišydavo vartus, takų pakraščius. Bernai (samdiniai) apkaišydavo gyvulius ir jų aptvarus. Šeimininkė ar tarnaitė berželiais apkaišyta karieta ar vežimu važiuodavo pasižiūrėti ar gyvuliai, jų aptvarai apkaišyti. Jei gyvuliai per Sekmines nebūdavo papuošti, tai buvo laikoma blogu ženklu - tais metais nesiseks su gyvuliais. Mažoji Lietuva taip pat turėjo vidurvasario šventę. Tikrasis

šventės pavadinimas nėra žinomas, tačiau pirmenybė teiktina Kupoliai, reiškiančiai vešėjimą, brandą, žydėjimą. Ypatingą vaidmenį vasaros saulėgrįžos šventėse atlieka ugnis. Mažojoje Lietuvoje Joninių laužo anglys būdavo pasidedamos vaistams. (Mažoji Lietuva: tradicijos, papročiai, šventės, tautinis kostiumas. 2005)

Lietuvių kaip ir visose civilizacijose, papročiai ir apeigos perduodamos iš kartos į kartą. Lietuvos regionų papročiai atsirado dėl žmonės supančios gamtos dėsnių religinės svarbos, periodiškų metų laikų keitimosi, lauko darbų sezoniškumo. Senovės lietuviai įvairias šventes švėsdavo nuo seniausių laikų, kai dar vyravo pagonybė. Kai kurios liaudies tradicijos susipynė su viduramžių bažnytinių misterijų elementais. Atkeliavus krikščionybei į kraštus, švenčių pavadinimai pasikeitė, bet tradicijos išliko.

2. LIETUVOS ETNOGRAFINIŲ REGIONŲ PATEIKIMAS V – X KLASIŲ MOKYKLINIUOSE VADOVĖLIUOSE

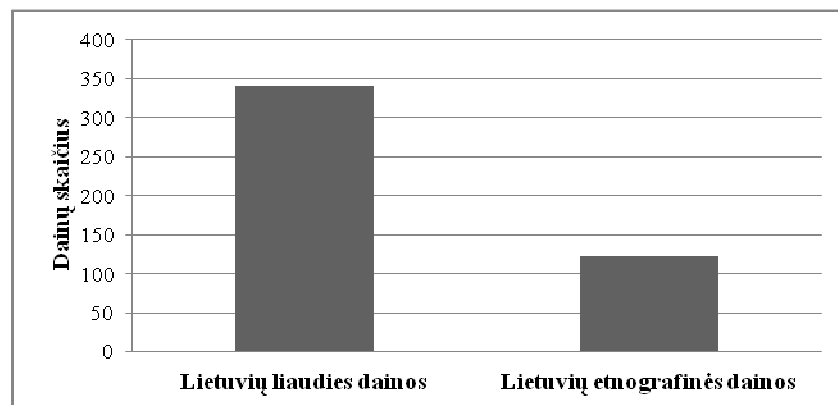
Siekiant išsiaiškinti, ar mokiniai mokykloje susipažįsta su etnografiniais regionais, kiek žinių įgyja iš vadovėlių apie Lietuvos etnografinę kultūrą, buvo surinkta informacija iš V – X klasių muzikos, lietuvių kalbos ir istorijos vadovėlių.

2.1 Supažindinimas su Lietuvos etnografinių regionų ypatybėmis muzikos, lietuvių kalbos ir istorijos vadovėliuose

Analizuojant 5 – 10 klasių profesoriaus Eduardo Balčyčio muzikos vadovėlius pastebima, kad visose klasėse yra pateikiamos lietuvių liaudies dainos. Tačiau tik X klasės vadovėlyje yra pateikiamas suklasifikuotas lietuvių liaudies muzikos turinys ir gana išsami lietuvių dainų istorija.

E. Balčyčio 5 – 10 klasių vadovėliuose rasta 460 liaudies dainų, iš kurių 340 nepriskiriamos jokiame regionui, o 122 išskiriamos kaip Lietuvos etnografinių regionų dainos. (žr. 1 paveikslą)

Rezultatai rodo, kad dauguma dainų muzikos vadovėlyje yra nepriskiriamos jokiems etnografiniams regionams ir yra įvardijamos kaip lietuvių liaudies dainos plačiąja prasme.

1 pav. Muzikos vadovėlyje surinktos Lietuvių liaudies ir etnografinės dainos (N=460)

Lietuvos etnografinių regionų dainos E. Balčyčio V – X kl. muzikos vadovėliuose

Regionų dainos	Etnografinių dainų paskirstymas					
	5 kl.	6 kl.	7 kl.	8 kl.	9 kl.	10 kl.
Žemaičių	1	1	5	10	6	33
Aukštaičių	1	2	11	18	3	44
Suvalkiečių	0	0	9	5	0	17
Dzūkų	0	0	1	10	4	18
Maž. Lietuvos	0	0	0	3	3	10
Iš viso:	2	3	26	46	16	122

Palyginus E. Balčyčio muzikos vadovėlius, kuriuose yra išskiriamos Lietuvos etnografinių regionų dainos, gaunami rezultatai rodo, kad mažiausiai etnografinių dainų yra pateikiama penktos ir šeštos klasės vadovėliuose, o su regioninėmis dainomis moksleiviai daugiausiai supažindinami dešimtoje klasėje. Dainos, pateikiamos vadovėliuose, daugiausia yra iš Žemaitijos ir Aukštaitijos regionų. 5 – 6 klasėse, be žemaičių ir aukštaičių dainų, kitų dainų nerandama, septintoje klasėje pristatomos suvalkiečių ir dzūkų dainos, o aštuntoje klasėje mokiniams pristatomos visų etnografinių regionų dainos, tuo tarpu devintoje klasėje nėra tik suvalkiečių dainų. (žr. 1 lentelę)

Remiantis 5 – 10 klasių muzikos vadovėlių analize galima teigti, kad mokiniai muzikos pamokoje plačiau susipažįsta su etnografinių regionų dainomis tik dešimtoje klasėje. Čia jiems pristatomi etnografinių regionų dainų skirtumai bei ypatybės. Kitose klasėse mokiniai yra mokomi dainuoti liaudies dainas, tačiau detalesnio supažindinimo nėra.

Išanalizavus V – X klasių istorijos vadovėlius, tik viename I. Kaplerio ir kt. autorių vadovėlyje „Laikas. Istorijos vadovėlis“, skirtame devintai klasei, supažindinama su Lietuvos etnografiniais regionais. Šiame vadovėlyje glaustai supažindinama su penkiais Lietuvos etnografiniais regionais: Aukštaitija, Žemaitija, Suvalkija, Dzūkija ir Mažąja Lietuva. Vadovėlio skyrelyje „Lietuvių liaudies kultūros lobynas“ mokiniai supažindinami su regionų tautinių rūbų audinių ypatybėmis. Taip pat pateikiamos iliustracijos, vaizduojančios etnografinių regionų rūbus. Mokiniams pateikiamas vienas tekstas ir jo užrašymas skirtingomis tarmėmis. Taip leidžiama patiems moksleiviams palyginti įvairių Lietuvos tarmių specifiką. Šios knygos autoriai siūlo vaikams susipažinti ir su Lietuvos regionų kultūra bei buitimi Rumšiškių muziejuje, kur jie galėtų savo akimis pamatyti, kokios yra Lietuvos etnografijos šaknys.

Šiame vadovėlyje nėra daug informacijos apie Lietuvos Etnografinius regionus, tačiau mokiniams suteikiami etnografinių regionų pažinimo pradmenys bei bendras suvokimas.

Analizuojant lietuvių kalbos vadovėlius, nebuvo rasta daug informacijos, kuri supažindintų mokinius su Lietuvos regionais. Reginos Koženiauskiienės vadovėlis „Lietuvių kalba IX klasėje“ mokinius supažindina su Lietuvos regionų tarmėmis. Čia mokiniai supažindinami su Lietuvos tarmėmis, jų ypatybėmis bei skirtumais, nuosekliai išaiškinamos tarmių subtilybės, paaiškinama kokiam regionui priklauso kiekvienas miestas ir visa ši informacija yra iliustruojama žemėlapiais.

Dar vienas autorius Kęstutis Urba savo skaitinių vadovėlyje „Literatūros laukai IX klasei“, mokinius supažindina su Lietuvos etnografinių regionų tradicijomis bei šventėmis ir jų specifika. Vadovėlyje detalai aprašomos ceremonijos, apeigos, tradicijos, kurias kiekvieno regiono gyventojai perėmė iš savo senolių. Reikia paminėti, kad šiame vadovėlyje autorius dėl nežinomų priežasčių nepaminėjo penktojo regiono - Mažosios Lietuvos, nors jis taip pat turi savo tradicijas ir papročius. Išanalizavus lietuvių kalbos vadovėlius, galima teigti, jog daugiausia dėmesio autoriai skiria lietuvių etnografinių regionų tarmėms ir papročiams.

Remiantis lietuvių kalbos, istorijos ir muzikos vadovėliais 5 - 10 klasėms, galima daryti išvadą, jog mokiniai su Lietuvos etnografinių regionų bruožais išsamiau susipažįsta tik vyresnėse 9 – 10 klasėse. Istorijos pamokoje supažindinama su etniniu paveldu, lietuvių tautiniais rūbais - regionų skiriamuoju ženklu. Lietuvių kalbos pamokoje supažindinama su Lietuvos regionų tarmėmis ir papročiais, o muzikos pamokoje – su bendrosiomis lietuvių liaudies ir etnografinių regionų dainomis. 5 – 8 klasių istorijos ir lietuvių kalbos pamokose mokiniai supažindinami su Lietuvos etnografija plačiąja prasme, o muzikos pamokose – daugiausiai su lietuvių liaudies dainomis.

3. MOKSLEIVIŲ POŽIŪRIO Į LIETUVOS ETNOGRAFINIUS REGIONUS 5 – 10 KLASĖSE TYRIMAS

3.1 Tiriamoji dalis

Išnagrinėjus teoriją apie Lietuvos etnografinius regionus, jiems būdingus bruožus, bei tarpusavio skirtumus, išanalizavus vadovėlius kiek pateikiama mokiniams medžiagos apie regionus, buvo atliktas tyrimas.

Tyrimo atlikimas – duomenų rinkimui buvo naudojama anketa (žr. 1 priedą).

Anketą sudaro 16 klausimų. Pirmieji du klausimai yra skirti nustatyti, ar moksleiviai žino į kiek bei kokius etnografinius regionus yra skirstoma Lietuva. Trečias ir ketvirtas klausimas skirti nustatyti, ar moksleiviai žino savo etnografinio regiono (kuriame jie gyvena) ypatybes. Penktasis klausimas yra skirtas nustatyti subjektyvų etnografinių regionų vertinimą, siekiant išsiaiškinti, ar gyvenamasis etnografinis regionas gali turėti įtakos bendrajam etnografinių regionų vertinimui. Dar trys klausimai yra skirti nustatyti, iš kokių informacijos šaltinių moksleiviai gauna daugiausia informacijos ir kas formuoja etnografinių regionų vertinimą. Keturi klausimai skirti išsiaiškinti, kaip patys moksleiviai prisideda prie etnografinių regionų ypatybių išlaikymo ir kas motyvuoja jų elgesį. Dar du klausimai yra skirti išsiaiškinti su kokiomis etnografinių regionų ypatybėmis moksleiviai susiduria dažniausiai bei kaip jie vertina minėtasias ypatybes. Paskutiniai du klausimai yra skirti išsiaiškinti subjektyvų moksleivių vertinimą apie tolimesnes etnografinių regionų egzistavimo perspektyvas.

Tiriamieji. Tyrime iš viso dalyvavo 200 asmenų, iš jų 97 merginos ir 103 vaikinai. (žr.2 lentelę).

2 lentelė

Respondentų demografiniai duomenys (lytis ir klasė, kurioje mokosi) (N=200)

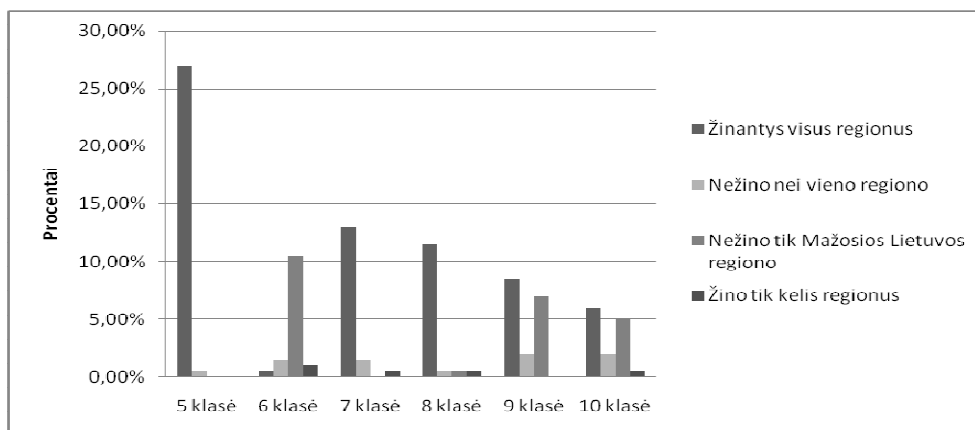
Respondentai		Klasės						Iš viso
		5	6	7	8	9	10	
Lytis	Merginos	27	12	14	12	19	13	97
	Vaikinai	28	15	15	14	16	15	103

Tiriamieji buvo pasirinkti iš šešių klasių (nuo 5 imtinai iki 10 klasės). Tiriamieji atstovavo dvi sąlygines grupes. Pirmąją grupę sudarė moksleiviai iš Šiaulių miesto „ Sandoros“ pagrindinės mokyklos. Antrąją grupę sudarė moksleiviai iš Raseinių rajono Girkalnio pagrindinės mokyklos.

Tyrimas atliktas 2011 m. balandžio mėnesį. Dalis tyrimo buvo atlikta Šiaulių mieste, kita dalis – Raseinių rajone, Girkalnio miestelyje.

3.2 Atlikto tyrimo rezultatai

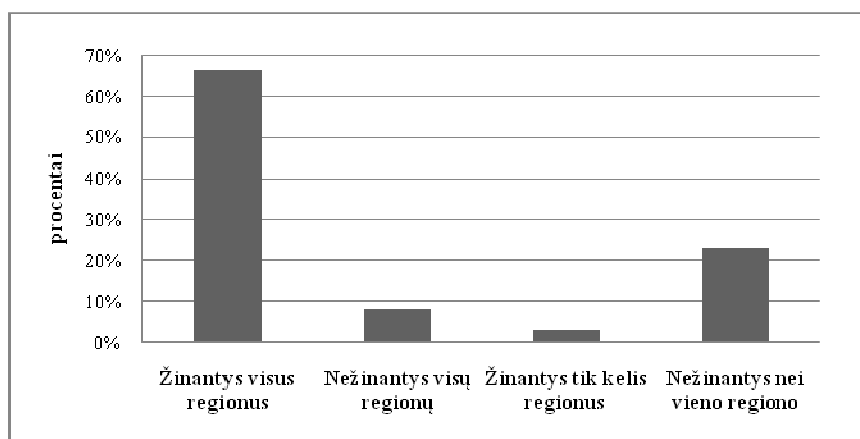
Apklausus 5 – 10 klasių moksleivius bei atlikus statistinį duomenų apdorojimą, gauti rezultatai atskleidė, kad kiekvienos klasės respondentai į klausimą „Kokius ir kiek regionų žinote?“ atsakė taip: iš penktų klasių buvo apklausti 55 (27,5%) moksleiviai, iš jų - 54 žinojo visus Lietuvos etnografinius regionus (27%), nė vieno Lietuvos etnografinio regiono nežinojo tik 1 respondentas (0,5%). Šeštoje klasėje apklausti 27 mokiniai (13,5%), iš kurių tik 1 (0,5%) žinojo, kaip skirstomi Lietuvos etnografiniai regionai. Tuo tarpu 3 respondentai iš šeštosios klasės (1,5%) nežinojo nė vieno regiono, didžioji dalis apklaustųjų - 21 (10,5%) nežinojo tik Mažosios Lietuvos etnografinio regiono. Tik 2 respondentai (1,0%) žinojo vos kelis etnografinius regionus. Septintoje klasėje iš 30 apklaustųjų (15%), visus etnografinius regionus žinojo tik 26 respondentai (13,0%), nė vieno regiono nežinojo 3 respondentai (1,5%), tik kelis - 1 respondentas (0,5%). Apklausus aštuntosios klasės 26 respondentus (13%), visus etnografinius regionus žinojo 23 apklaustieji (11,5%), 1 (0,5%) - nežinojo nė vieno regiono, 1 respondentas (0,5%) nežinojo tik Mažosios Lietuvos ir 1 (0,5%) - žinojo tik kelis regionus. Atlikus tyrimą devintoje klasėje, kur buvo apklausti 35 respondentai (17,5%), paaiškėjo, kad 17 respondentų žinojo visus Lietuvos etnografinius regionus (8,5%), nė vieno regiono nežinojo tik 4 respondentai (2,0%), o 14 respondentų (7,0%) nežinojo tik Mažosios Lietuvos. Apklausus 27 (13,5%) vyriausius, pagrindinės mokyklos dešimtosios klasės moksleivius, paaiškėjo, kad iš jų tik 12 apklaustųjų (6,0%) žinojo visus Lietuvos etnografinius regionus, 4 respondentai (2,0%) nežinojo nė vieno etnografinio regiono, o 10 (5,0%) - nežinojo tik Mažosios Lietuvos etnografinio regiono, 1 respondentas (0,5%) žinojo tik kelis etnografinius regionus. (žr. 2 paveikslą)

2 pav. Respondentų turimos žinios apie Lietuvos etnografinius regionus, priklausomai nuo klasės, kurioje jie mokosi (N = 200)

Rezultatai atskleidė, kad išsamiausiai su Lietuvos etnografiniais regionais yra susipažinę penktosios klasės moksleiviai, iš kurių vos tik keli nežinojo, kaip skirstomi Lietuvos etnografiniai regionai. Tuo tarpu šeštosios klasės moksleiviai turi skurdžiausias Lietuvos etnografinių regionų pažinimo žinias.

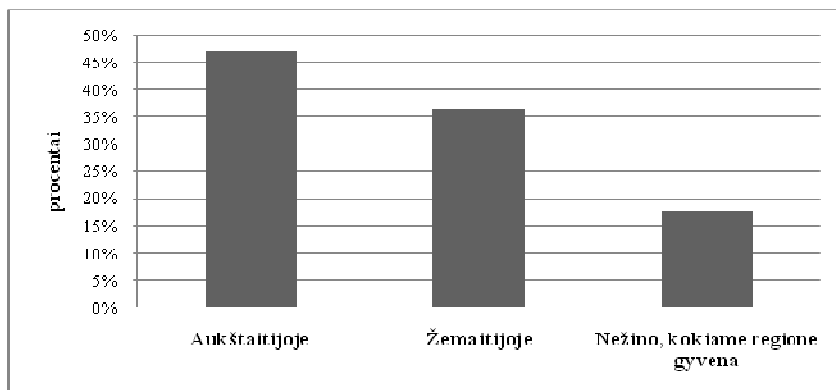
Apibendrinus visus respondentų gautus rezultatus, atskleidė, kad į klausimą „Kokius ir kiek regionų žinote?“ iš 200 tiriamųjų teisingai atsakė 133 respondentai (66,5%), kurie sugebėjo ne tik įvardyti regionų skaičių, bet ir žinojo visus jų pavadinimus. Tuo tarpu tik 16 respondentų (8,0 %) neatsakė į klausimą, nes nežinojo į kokius etnografinius regionus yra skirstoma Lietuva. 5 respondentai (2,7%) žinojo tik kelis etnografinius regionus (2 – 3), o 46 respondentai (23,0%) prie Lietuvos etnografinių regionų nepriskyrė tik Mažosios Lietuvos krašto. (žr.3 paveikslą)

3. pav. Lietuvos etnografinių regionų pažinimas (N = 200)

Šie rezultatai rodo, kad didžioji dalis moksleivių - 66,5% (daugiau negu pusė) yra susipažinę su Lietuvos etnografiniais regionais bei jų skirstymu.

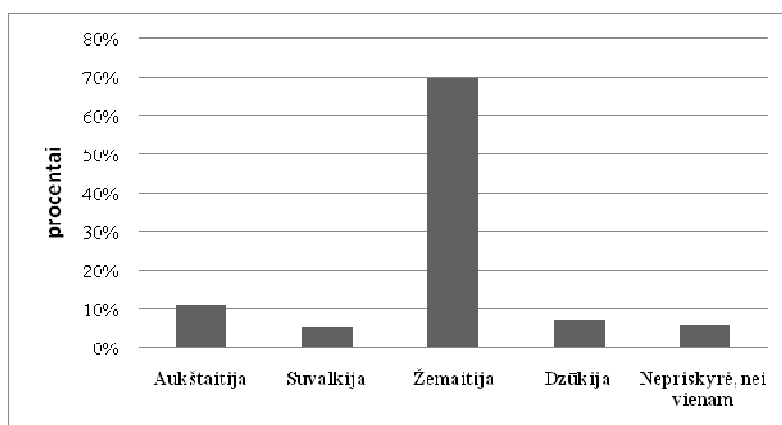
Trečiasis klausimas buvo skirtas išsiaiškinti moksleivių turimas žinias apie tai, kokiame etnografiniame regione, jų nuomone, gyvena patys moksleiviai - „Ar žinai kokiame Lietuvos etnografiniame regione tu gyveni?“ (žr. 4 paveikslą)

4. pav. Respondentų gyvenamas regionas (N = 200)

Aukštaitijos etnografiniame regione gyvena 94 respondentai (47,0%), o Žemaitijos - 73 respondentai (36,5%). Tuo tarpu 35 tiriamieji (17,5%) nesugebėjo įvardyti, kokiame etnografiniame regione jie gyvena. Rezultatai rodo, kad didžioji dalis respondentų save priskiria Aukštaitijos etnografiniam regionui. Šis priskirimas yra teisingas ir atskleidžia, jog moksleiviai tinkamai save identifikuoja su gyvenamuoju regionu. Tik nedidelė dalis respondentų nežinojo, kokiame etnografiniame regione jie gyvena. Tai reiškia, kad didžioji dalis respondentų žino, kaip skirstomi Lietuvos etnografiniai regionai bei kuriame regione jie patys gyvena.

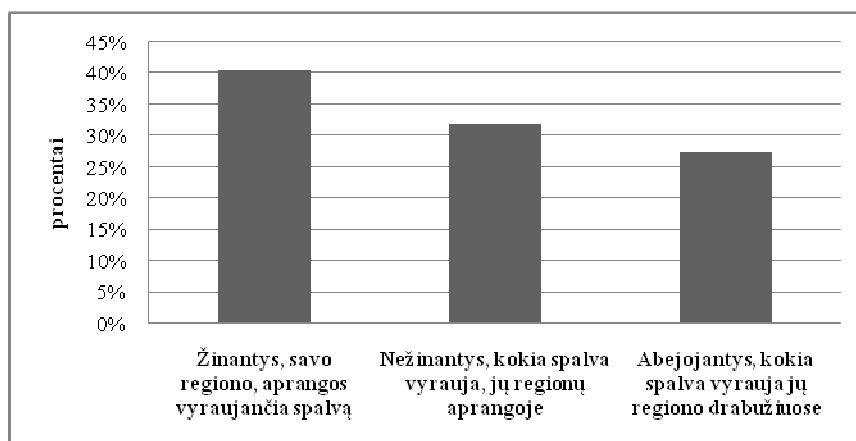
Taip pat buvo klausiama subjektyvios respondentų nuomonės „Kurio Lietuvos etnografinio regiono gyventojai labiausiai puoselėja savo kraštą?“ Didžioji dalis tiriamųjų - 140 (70 %) atsakė, kad labiausiai puoselėjamas etnografinis regionas yra Žemaitija. 22 tiriamieji (11,0 %) pasirinko Aukštaitiją. Suvalkiją, kaip labiausiai puoselėjamą etnografinį regioną, įvardijo 11 tiriamųjų (5,5%), o Dzūkiją - 15 tiriamųjų (7,5%). 12 tiriamųjų (6,0%) neatsakė į pateiktą klausimą. (žr. 5 paveikslą)

5 pav. Pagal respondentus, labiausiai gyventojų puoselėjamas kraštas (N = 200)

Rezultatai atskleidė, kad dauguma apklaustųjų (70 %) mano, jog Žemaitijos etnografinio regiono gyventojai labiausiai puoselėja savo kraštą. Argumentuodami savo pasirinkimą, respondentai teigė, jog Žemaitija, kaip nė vienas kitas etnografinis Lietuvos regionas, iki šių dienų išlaikė galias savo tradicijas, krašto, kalbos, kultūros puoselėjimą. Žemaitijos regionas yra labiau pastebimas dar ir dėl savo tarmės, kuri šiomis dienomis sėkmingai gyvuoja ir yra sutinkama gana dažnai. Mažiausiai puoselėjamas kraštas, respondentų nuomone, yra Dzūkija, kurią pasirinko vos keli respondentai. Respondentų pasirinkimui įtakos gali turėti ir gyvenamasis regionas, nes didelė dalis respondentų gyvena Žemaitijos etnografiniame regione, todėl yra linkę savo kraštą įvardyti, kaip labiausiai puoselėjamą etnografinį regioną.

Kiekvieno etnografinio regiono gyventojai skiriasi vienas nuo kito, ypač savo tautiniais rūbais bei jų aprangoje vyraujančiomis spalvomis ir raštais. Respondentams buvo pateiktas klausimas „Ar žinai, kokia spalva vyrauja tavo etnografinio regiono aprangoje?“ Šiek tiek mažiau nei pusė respondentų teisingai įvardijo savo etnografinio regiono tautiniuose rūbuose dominuojančią spalvą - 81 (40,5%). Tuo tarpu 64 (32,0 %) respondentai nežinojo atsakymo į šį klausimą, o 55 (27,5%) respondentai abejojo savo pasirinkimu. (žr.6 *paveikslą*)

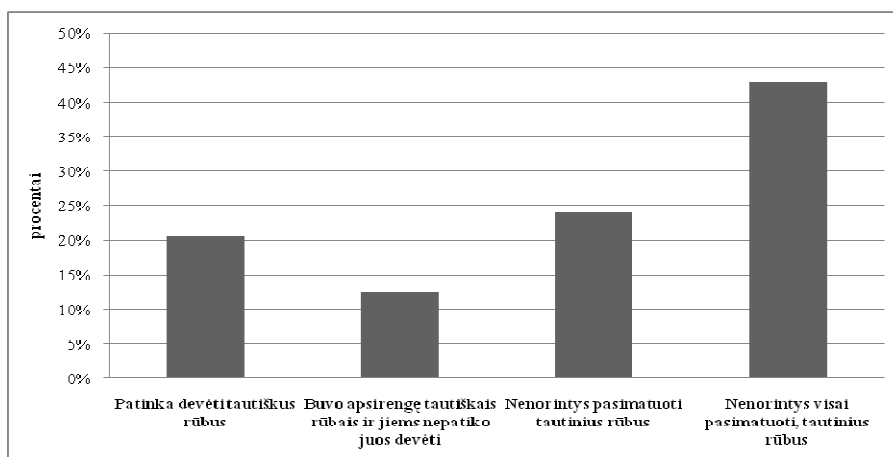

6 pav. Respondentų žinios apie savo regiono drabužių vyraujančią spalvą. (N = 200)

Rezultatai rodo, jog daugiau negu pusė moksleivių neturi gilaus savo etnografinio regiono aprangos pažinimo. Jie ne tik nežino esminių etnografinių regionų aprangos skirtumų, bet ir negali įvardyti dominuojančios spalvos savo etnografinio regiono aprangoje. Vadinasi, arba moksleiviai nėra matę savo etnografinio regiono aprangos, arba tai neatkreipė ypatingo jų dėmesio. Tačiau nemaža dalis respondentų vis tik žino savo etnografinio regiono aprangoje dominuojančią spalvą, tai reiškia, kad respondentai praktiškai pasidalina į dvi grupes – detaliau susipažinusius su

savo etnografinio regiono ypatybėmis (taip pat ir aprangą) bei turinčius tik paviršutinį savo etnografinio regiono pažinimą.

Siekiant išsiaiškinti, ar tiriamieji yra dėvėję savo gimtojo krašto tautinius rūbus bei požiūrį į juos, buvo pateiktas klausimas – „Ar buvai apsirengęs savo krašto tautiškais rūbais?“ Į šį klausimą teigiamai atsakė 41 tiriamasis (20,5 %), pabrėždamas, jog jam patinka dėvėti savo etnografinio regiono tautinius rūbus. 25 respondentai (12,5%) teigė, kad buvo apsirengę savo krašto tautiniais rūbais, tačiau jiems nepatiko juos dėvėti. Tuo tarpu 48 respondentai (24,0%) atsakė, kad nebuvo apsirengę savo krašto tautiniais rūbais, tačiau norėtų juos pasimatuoti. Visgi, 86 respondentai (43,0%) ne tik nebuvo apsirengę tautiniais rūbais, bet ir išvis nenorėtų to daryti. (žr. 7 paveikslą)

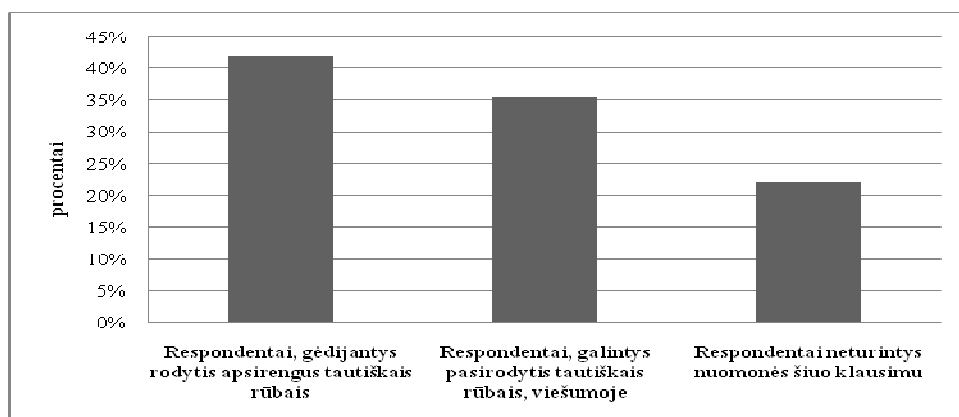

7 pav. Tautiškų rūbų dėvėjimas (N = 200)

Rezultatai rodo, kad tik penktadalis respondentų yra dėvėję savo etnografinio regiono tautinius rūbus. Dar tiek pat respondentų norėtų juos pasimatuoti. Tačiau vis dėlto, beveik pusė respondentų nenorėtų dėvėti tautinių rūbų. Šią respondentų dalį sudaro moksleiviai, kurie dėvėjo tautinius rūbus, tačiau ši patirtis jiems nepatiko bei respondentai, kurie tautinių rūbų nenorėtų net pasimatuoti. Tokią neigiamą nuostatą tautinių rūbų atžvilgiu formuoja ne tik šių dienų žiniasklaida, kuri etnografinių regionų aprangą dažnai įvardija kaip atgyvenusią ir tinkančią vyresnio amžiaus žmonėms, o taip pat ir bendraamžių požiūris. Dauguma jaunų žmonių tautinę aprangą laiko nebemadingu, atgyvenusiu dalyku, todėl didelė dalis jaunų žmonių, bijodami patyčių iš bendraamžių, atsisako net pasimatuoti tautinius rūbus. Dar didesnę baimę kelia viešas pasirodymas, dėvint tautinius rūbus, kuris galėtų sukelti neigiamą bendraamžių reakciją.

Atsižvelgus į septintosios diagramos rezultatus (žr. 7 paveikslą), buvo siekiama išsiaiškinti, kokios priežastys didina moksleivių nenorą dėvėti tautinius rūbus. Klausimas buvo suformuluotas taip: „Pasirodyti viešumoje, apsirengus savo regiono tautiniais rūbais tau būtų gėda?“

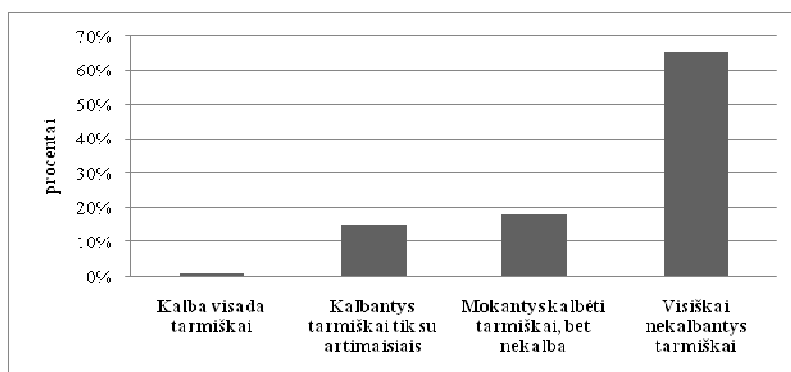
Rezultatai atskleidė, kad 84 tiriamieji (42,0%) atsakė, jog iš tiesų jiems būtų gėda pasirodyti viešumoje, apsirengus savo regiono tautiniais rūbais. 71 respondentas (35,5%) atsakė, jog galėtų rodytis viešumoje, dėvėdamas tautiniais rūbais ir dėl to nejausdamas gėdos jausmo. 45 respondentai (22,0%) neturi nuomonės šiuo klausimu, tai reiškia, kad jie galėtų pasirodyti viešumoje dėvėdami tautiniais rūbais, tačiau susiklosčius tam tikroms aplinkybėms, tautinių rūbų dėvėjimas galėtų sukelti nepatogumų. (žr. 8 paveikslą)

8 pav. Priežastys, kodėl respondentai nenorėtų dėvėti tautinių rūbų (N = 200)

Kaip jau minėta, beveik pusė respondentų tautinių rūbų dėvėjimą suvokia kaip negatyvų dalyką, galintį turėti neigiamą įtaką jų asmeninei reputacijai. Būtent neigiamas bendraamžių požiūris adekvačiai formuoja ir neigiamą nusistatymą tautinės aprangos atžvilgiu.

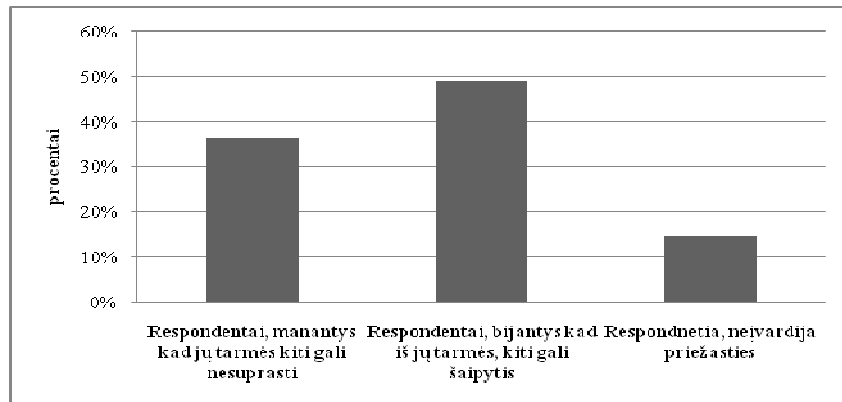
Etnografiniai regionai skiriasi ir savo krašto tarmėmis. Siekiant išsiaiškinti, ar tiriamieji vis dar kalba tarmiškai, buvo suformuluotas klausimas: „Ar tu kalbi tarmiškai?“ Gauti rezultatai parodė, jog vos tik 2 respondentai (1,0%) visada kalba tarmiškai. Tuo tarpu 30 respondentų (15,0%) tarmiškai kalba tik su artimaisiais. 37 respondentai (18,5%) moka kalbėti tarmiškai, tačiau to nedaro. 131 respondentas (65,5%) visiškai nekalba tarmiškai. (žr.9 paveikslą)

9 pav. Respondentai mokantys kalbėti tarmiškai (N = 200)

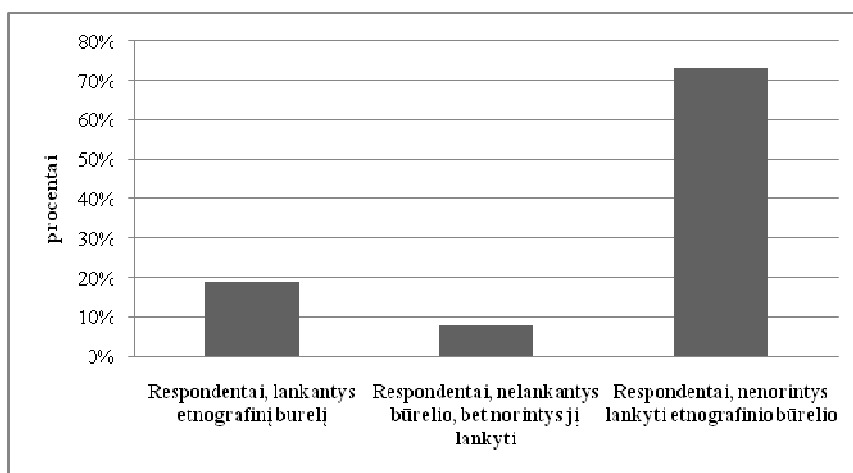
Rezultatai rodo, jog tik labai maža dalis respondentų kalba tarmiškai. Tam įtakos turi ne tik tarminės kalbos nemokėjimas, bet ir baimė, kad respondentų tarminė kalba gali būti nesuprasta ar net sukelti neigiamą aplinkinių reakciją (t.y. patyčias). Tarmiškai kalbantys respondentai tarminę kalbą vartoja tik šeimos ar artimų draugų tarpe, nes tai nekelia patyčių ar nesupratimo baimės. Galima teigti, kad etnografinių regionų tarmės išsaugojimas didžiaja dalimi priklauso nuo šeimos tradicijų puoselėjimo. Visgi, didžioji dalis respondentų išvis nemoka tarminės kalbos, o tai reiškia, kad jaunosios kartos dialektas stipriai skiriasi nuo vyresnių žmonių kalbos dialekto. Lavinimo institucijose (mokyklose, universitetuose) jauni žmonės mokomi bendrinės, o ne tarminės kalbos, kas lemia jos vartojimo lygio mažėjimą. Toks mažas tarminės kalbos vartojimo lygis reiškia, kad tarmiškai kalbai gresia užmarštis.

Atsižvelgus į devintosios diagramos rezultatus (žr. 9 paveikslą), buvo siekiama išsiaiškinti, kokios priežastys lemia tai, jog moksleiviai viešumoje vengia kalbėti tarmiškai. Gauti rezultatai parodė, jog 20 respondentų (36,4%) viešumoje nekalba tarmiškai, nes žino, kad kiti gali nesuprasti jų kalbos (tarmės). 27 respondentai (49,1 %) bijo, kad iš jų tarmės gali šaipytis draugai ar kiti žmonės, kurie nevartoja tarmiškos kalbos. Tik 8 respondentai (14,5%) neįvardijo priežasties, dėl ko vengia viešumoje kalbėti tarmiškai. (žr. 10 paveikslą)

10 pav. Priežastys, lemiančios tai, kad tarmiškai kalbantys respondentai nevartoja tarminės kalbos (N = 200)

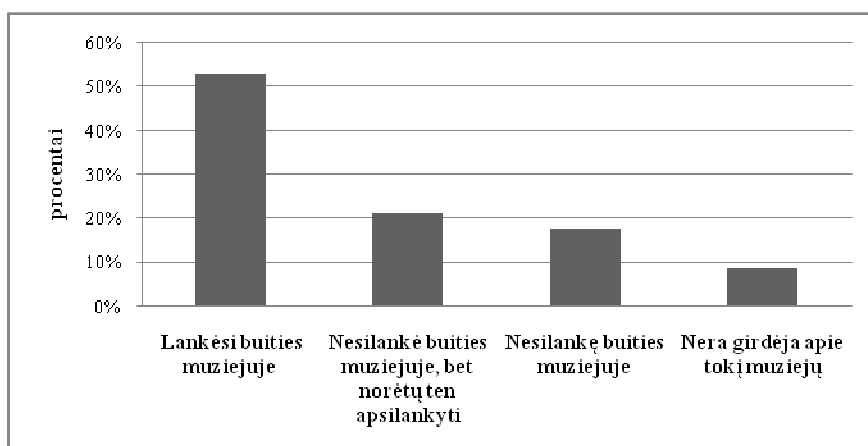
Apklausoje metu taip pat buvo siekiama išsiaiškinti, iš kur moksleiviai įgijo žinias apie Lietuvos etnografinius regionus. Vienas iš klausimų buvo „Ar lankai etnografinį būrelį?“ Šiuo klausimu taip pat siekta išsiaiškinti, ar moksleiviai dalyvauja veikloje, kuri plečia jų etnografinių regionų pažinimą. Tik 38 respondentai (19,0%) atsakė, jog lanko etnografinį būrelį. 16 respondentų (8,0%) atsakė, jog nelanko, bet norėtų tą daryti. Visgi, 146 respondentai (73,0%) nelanko etnografinių būrelių ir nerodo noro tą daryti. (žr. 11 paveikslą)

11 pav. Respondentų etnografinių būrelių lankymas. (N = 200)

Rezultatai atskleidė, jog tik penktadalis respondentų lanko etnografinius būrelius ir taip dalyvauja etnografinių regionų veikloje. Vis tik, didžioji dalis respondentų nelanko etnografinių būrelių. Nenorą dalyvauti užsiėmimuose, kurie gilina etnografinių regionų pažinimą, lemia tai, jog moksleiviai susiformavo požiūrį, jog etnografinių būrelių lankymas yra nemadingas, nuobodus ir gali būti netinkamai įvertintas bendraamžių. Respondentai nėra linkę įsitraukti į etnografinių būrelių veiklą, o to pasekmė – siauresnis etnografinių regionų pažinimas.

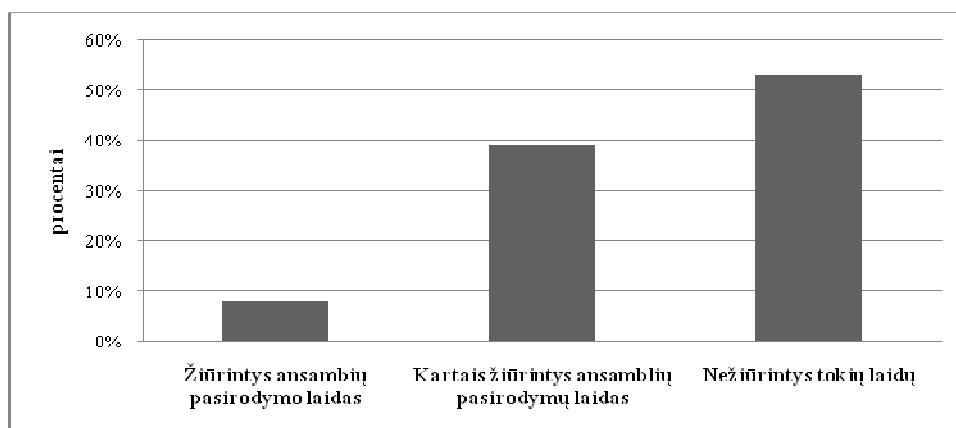
Apklausoje metu buvo siekiama išsiaiškinti, ar moksleiviams teko apsilankyti liaudies buities muziejuje, kuris galėtų pagilinti jų turimas žinias apie Lietuvos etnografinius regionus. Daugiau negu pusė respondentų - 106 (53,0%) turėjo galimybę apsilankyti liaudies buities muziejuje. 42 respondentai (21,0%) neturėjo galimybės apsilankyti šiame muziejuje, tačiau išreiškė norą ten nuvykti. Tuo tarpu 35 respondentai (17,5%) nėra buvę liaudies buities muziejuje ir neišreiškė noro tą padaryti. 17 respondentų (8,5%) išvis nėra girdėję apie šio muziejaus egzistavimą. (žr. 12 paveikslą)

12 pav. Respondentai, lankęsi liaudies buities muziejuje (N = 200)

Rezultatai atskleidė, jog didžioji dalis respondentų turėjo galimybę apsilankyti liaudies buities muziejuje ir iš arčiau susipažinti su Lietuvos etnografiniais regionais. Šis muziejaus lankymas formuoja teigiamą požiūrį į etnografinius regionus, skatina didesnę domėjimąsi jais, o taip pat gilina jau turimas moksleivių žinias. Visgi, nemaža dalis respondentų nėra lankęsi liaudies buities muziejuje, o tai lemia menkesnį etnografinių regionų pažinimą bei mažesnį domėjimąsi jų veikla. Tai, kad yra respondentų, nežinančių apie liaudies buities muziejaus egzistavimą, yra spraga, kurios užpildymu turėtų imtis mokyklos, galinčios surengti ekskursijas į šį muziejų, taip supažindinat moksleivius su Lietuvos etnografiniais regionais ir galbūt paskatinant tolimesnį moksleivių susidomėjimą.

Siekiant išsiaiškinti kokių šaltinių pagalba moksleiviai detaliau susipažįsta su Lietuvos etnografiniais regionais bei jų savitumais (dainomis, šokiais, tarme, rūbais ir kt.) buvo klausama: „Ar žiūri TV laidas, kur rodomi liaudies ansamblių pasirodymai?“ 16 respondentų (8,0%) atsakė, jog dažnai žiūri tokias televizijos laidas. 78 respondentai (39,0%) atsakė, jog kartais per televiziją pasižiūri liaudies ansamblių pasirodymus. Vis dėlto, daugiau negu pusė respondentų - 106 (53,0%) išvis nežiūri tokio pobūdžio televizijos laidų. (žr. 13 paveikslą)

13 pav. Respondentų TV laidų žiūrėjimai, kur rodomi regionų ansamblių pasirodymai (N = 200)

Rezultatai atskleidė, jog šiek tiek mažiau nei pusė respondentų yra žiūrėję televizijos laidas, kuriose rodomi etnografinių regionų ansamblių pasirodymai. Tai reiškia, jog respondentai visgi domisi etnografinių regionų ypatybėmis ir vedami smalsumo pažiūri laidas, kuriose vyksta tokio pobūdžio pasirodymai. Vis dėlto, didžioji dalis respondentų nesidomi televizijos laidomis, kuriose rodomi liaudies ansamblių pasirodymai. Tai lemia ne tik neigiamas nusistatymas etnografinių regionų veiklos atžvilgiu, bet ir nuobodus, vyresnio amžiaus žmonėms pritaikytų

televizijos laidų pobūdis. Jei, kuriant tokio pobūdžio televizijos laidas, būtų orientuojamasi ir į jaunesnę auditoriją, laidos formatas būtų įdomesnis ir labiau skatintų jaunų žmonių susidomėjimą.

Apklauskos metu buvo siekiama išsiaiškinti, kaip moksleiviai vertina etnografinių regionų liaudies šokius bei muziką. 97 respondentai (48,5 %) atsakė, jog jiems patinka etnografinių regionų liaudies šokiai. Tuo tarpu 70 respondentų (35,0 %) atsakė, jog etnografinių regionų liaudies šokiai jiems nepatinka. 33 respondentai (16,5%) šiuo klausimu neturi nuomonės. (žr. 3 lentelę) Rezultatai rodo, jog beveik pusei respondentų patinka etnografinių regionų liaudies šokiai. Vadinasi, vienas iš būdų skatinti jaunų žmonių domėjimąsi etnografinių regionų veikla, yra būtent liaudies šokiai, kurie jaunajai auditorijai neatrodo itin atgyvenęs dalykas.

111 respondentų (55,5%) atsakė, jog jiems patinka etnografinių regionų liaudies muzika. Tuo tarpu 60 respondentų (30,0%) nepatinka etnografinių regionų liaudies muzika. 29 respondentai (14,5%) šiuo klausimu nuomonės neturi. (žr. 4 lentelę)

3 lentelė

Patinka etnografinių regionų liaudies šokiai (N = 200)

Pozicija	Respondentų skaičius	Procentai
Patinka	97	48,5
Neturi nuomonės	33	16,5
Nepatinka	70	35,0
Iš viso:	200	100,0

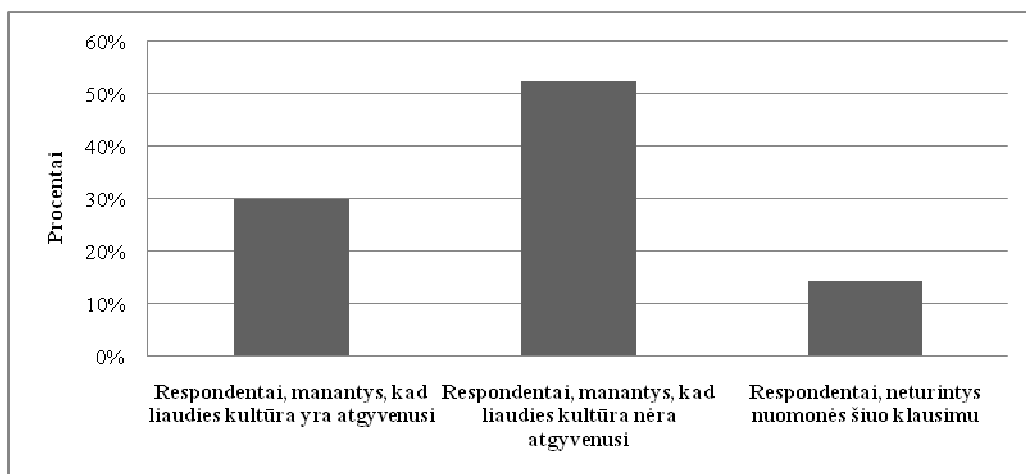
4 lentelė

Patinka etnografinių regionų liaudies muzika (N = 200)

Pozicija	Respondentų skaičius	Procentai
Patinka	111	55,5
Neturi nuomonės	29	14,5
Nepatinka	60	30,0
Iš viso:	200	100,0

Rezultatai rodo, kad didžioji dalis respondentų mėgsta tiek etnografinių regionų liaudies šokius, tiek jų muziką. Visgi, reikia paminėti, jog respondentai preferencijas teikia muzikai, o ne šokiams. Didesnė dalis respondentų etnografinių regionų liaudies šokius įvardijo kaip mažiau mėgiamą dalyką negu etnografinių regionų liaudies muziką, kuri yra ritminga, melodinga, todėl labiau patraukli jaunajai kartai.

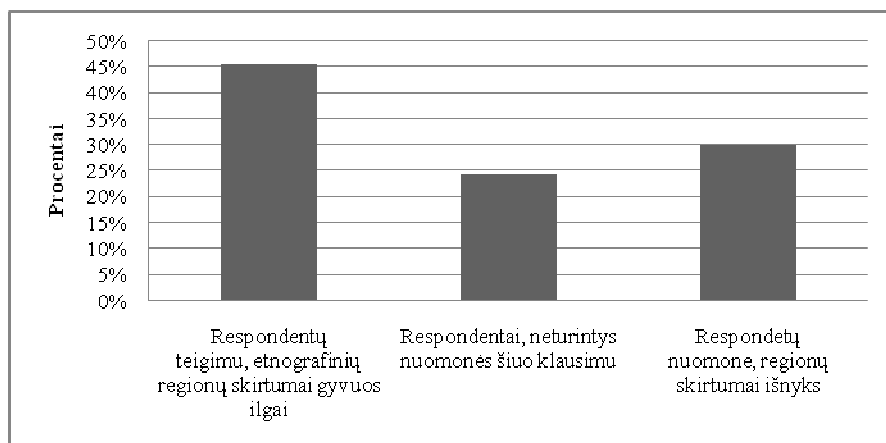
Apklausoje buvo siekiama išsiaiškinti, kaip vertinama tolimesnė Lietuvos etnografinių regionų liaudies kultūros egzistavimo perspektyva. Šiuo tikslu buvo suformuluotas klausimas „Kaip manai, ar lietuvių regionų liaudies kultūra yra atgyvenusi?“ 66 respondentai (30,0%) atsakė, jog regionų liaudies kultūra yra atgyvenusi. Didžioji dalis respondentų – 105 (52,5%) atsakė, jog lietuvių regionų liaudies kultūra nėra atgyvenusi. Tuo tarpu 29 respondentai (14,5%) atsakė, jog neturi nuomonės šiuo klausimu. (žr. 14 paveikslą)

14 pav. Lietuvos liaudies kultūra vertinimas (N = 200)

Gauti rezultatai rodo, kad dauguma moksleivių mano, jog Lietuvos etnografinių regionų liaudies kultūra nėra atgyvenusi ir sėkmingai gyvuoja šiomis dienomis, be didesnės išnykimo perspektyvos. Nors jaunosios kartos susidomėjimas etnografinių regionų veikla ir ypatybėmis yra mažas, kaip bebūtų keista, jie nemano, kad dėl šių priežasčių etnografinių regionų liaudies kultūra yra atgyvenusi. Ji suvokiama kaip ne itin patraukli jaunajai kartai, tačiau visgi turinti galias tradicijas lietuvių kultūroje, todėl galinti sėkmingai gyvuoti dar ilgą laiką.

Paskutinis klausimas buvo skirtas įvertinti etnografinių regionų skirtumų egzistavimo perspektyvą, t.y. ar šie skirtumai ir toliau išliks, ar visgi visiškai išnyks. 60 respondentų (30,0%) išreiškė nuomonę, jog po daugelio metų etnografinių regionų skirtumai išnyks. Tuo tarpu 91 respondentas (45,5%) teigė, jog šie skirtumai gyvuos dar ilgai. 49 respondentai (24,5%) neturi nuomonės šiuo klausimu. (žr. 15 paveikslą)

15 pav. Etnografinių regionų skirtumų gyvavimas. (N = 200)

Rezultatai atskleidė, kad beveik pusė respondentų mano, jog etnografinių regionų skirtumai neišnyks ir egzistuos dar ilgai. Etnografinė kultūra yra puoselėjama nuo senų laikų, turi galias tradicijas, todėl jos išnykimas negali būti staigus. Etnografinių regionų skirtumų egzistavimui didelę įtaką daro vyresnioji karta, kuri užsiima jos puoselėjimu ir diegimu jaunajai kartai. Tol, kol bus žmonių, besidominčių ir aktyviai dalyvaujančių etnografinių regionų veikloje, tol Lietuvos skirstymas į etnografinius regionus išliks aktualus.

IŠVADOS

1. Lietuvoje yra penki etnografiniai regionai – Aukštaitija, Žemaitija, Dzūkija, Suvalkija ir Mažoji Lietuva. Lietuvos etnografiniai regionai skiriasi savo istorine raida, tarme, muzikiniu folkloru, tautiniais rūbais, papročiais ir tradicijomis.
2. 5 - 10 klasių mokiniai su Lietuvos etnografinių regionų ypatybėmis išsamiau susipažįsta tik vyresnėse klasėse (9 - 10). Istorijos pamokoje supažindinama su Lietuvos etnografijos skiriamaisiais bruožais (paveldu, tautiniais rūbais). Lietuvių kalbos pamokoje supažindinama su regionų tarmėmis bei papročiais, o muzikos pamokoje pristatomos bendrinės lietuvių liaudies ir etnografinių regionų dainos. Tuo tarpu 5 – 8 klasių mokiniai istorijos ir lietuvių kalbos pamokose įgyja tik minimalias žinias apie Lietuvos etnografiją.
3. Atlikus tyrimą ir įvertinus mokinių turimas žinias apie Lietuvos etnografinius regionus, jų domėjimosi regionais pobūdį ir subjektyvų etnografinių regionų vertinimą galima daryti išvadą, kad apklaustieji geba skirti Lietuvos etnografinius regionus. Jie ne itin domisi etnografine kultūra, tačiau respondentams patinka etnografinė muzika ir šokiai, buitės muziejai.
4. Reikia paminėti, kad tyrimas atskleidė, jog mokiniai nėra gerai susipažinę su savo etnografinio regiono ypatybėmis. Jie neskiria etnografinių regionų rūbų ir neigiamai vertina galimybę juos dėvėti, ypač dėl galimų patyčių baimės. Taip pat tarminė kalba tarp jaunų žmonių yra vartojama retai - mokyklose mokoma bendrinės kalbos, o nuvykus į kitus regionus neretai būna sunku komunikuoti, nes aplinkiniai nesupranta tarminės kalbos.
5. Dauguma apklaustųjų mano, kad regionų skirtumai gyvuos ilgą laiką ir etnografinių regionų kultūra nėra laikoma atgyvenusia. Siekiant išsaugoti etnografinę kultūrą, reikia ugdyti jaunimo susidomėjimą, o tai padaryti galima puoselėjant tradicijas šeimoje, organizuojant liaudies buitės muziejų lankymą, skatinant jaunimą dalyvauti etnografinių regionų veikloje.

LITERATŪRA

1. Aleknaitė E. Folkloro ansamblių etninės kultūros interpretacijų kontekstas. [žiūrėta 2011-01-16] Prieiga per internetą < <http://www.litlogos.lt/>>
2. Aukštaičių tautiniai drabužiai. [žiūrėta 2011-01-12] Prieiga per internetą <www.grazitumano.lt/>
3. Aukštaičių tapatumo paieškos (2006)/ Redaktorių kolegija: Vitalija Vasiliauskaitė (sud. ir ats. red.) ir kt. Kaunas.
4. „Ar reikia palikti klumpes prie Europos slenksčio?“ [žiūrėta 2011-01-15] Prieiga per internetą <<http://kauno.diena.lt/>>
5. Balčytis E. Muzikos vadovėlis X kl. 2000
6. Baltrenienė M.; Apanavičius R. Lietuvos liaudies muzikos instrumentai 1991
7. Baltrūnas V.; Repšienė R.; Mikulėnienė D.; Lukenskienė L. Lietuvos etnografiniai regionai 2010
8. Čiurlionytė J. Lietuvių liaudies melodijos 1999
9. Dzūkija. [žiūrėta 2011-01-06] Prieiga per internetą <<http://www.travel.lt/>>
10. Dzūkija: tautiniai drabužiai. [žiūrėta 2011-01-12] Prieiga per internetą < <http://www.grazitumano.lt/>>
11. Dundulienė P. Lietuvos etnografija 1982.
12. Etnokultūra. Senieji dzūkų amatai ir verslai. [žiūrėta 2011-01-12] Prieiga per internetą < <http://www.dzukijosparkas.lt/>>
13. Imbrasienė B. Lietuvių kalendorinės šventės 1990
14. Kulikauskienė V. Lietuvos tautiniai rūbai 1994
15. Kanklės. [žiūrėta 2011-01-09] Prieiga per internetą <<http://www.ethnicart.lt/>>
16. Klaipėdos krašto drabužiai. [žiūrėta 2011-01-11] Prieiga per internetą <<http://www.daukantas.lt/>>
17. Lietuvos etnografinis regionas Žemaitija. [žiūrėta 2011-01-06] Prieiga per internetą < www3.lrs.lt/>)
18. Lietuvos etnografinis regionas Aukštaitija. [žiūrėta 2011-01-06] Prieiga per internetą < <http://www3.lrs.lt/>>)
19. Lietuvos etnografinis regionas Suvalkija. [žiūrėta 2011-01-06] Prieiga per internetą < <http://www3.lrs.lt/>>)
20. Lietuvių tautinių drabužių regioniniai ypatumai. Jonas Rudzinskas. [žiūrėta: 2011-01-11] Prieiga per internetą < <http://www3.lrs.lt/>>

21. Lietuvos etnografiniai regionai ir jų folkloro ypatumai. [žiūrėta: 2011-01-07] Prieiga per internetą <<http://projektas-muzika.lmta.lt/>>
22. Lietuvos etnografiniai regionai pagal etnomuzikologijos duomenis. Dr. Rimantas Astrauskas. [žiūrėta: 2011-01-07] Prieiga per internetą <<http://www.3.lrs.lt/>>
23. Lietuvių kalbos tarmės. [žiūrėta 2011-01-07] Prieiga per internetą :
< <http://ualgiman.dtiltas.lt>>
24. Liaudies smuikavimas Žemaitijoje. [žiūrėta 2011-01-09] Prieiga per internetą
< www.samogit.lt>
25. Lietuvių liaudies šokiai. [žiūrėta: 2011-05-09] prieiga per internetą <www.projektas-muzika.lmta.lt>
26. Milius V. Lietuvos etnologijos bibliografija, 2001
27. Mažosios Lietuvos enciklopedija. I tomas. Vilnius
28. Mažoji Lietuva: tradicijos, papročiai, šventės, tautinis kostiumas. [žiūrėta 2011-01-12] Prieiga per internetą <<http://www.voruta.lt/>>
29. Pabrėža J. Apie žemaičių papročius. [žiūrėta 2011-01-12] Prieiga per internetą
< <http://postilla.mch.mii.lt/>>
30. Regioniniai lietuvių etninės instrumentinės muzikos savitumai. XX a. pirmosios pusės tyrimai. Rūta Žarskienė. [žiūrėta: 2011-01-10] Prieiga per internetą <
<http://www.minfolit.lt>>
31. Sekminės - aukštaitiško tapatumo išraiška. Dalia Savickaitė. [žiūrėta 2011-01-12] Prieiga per internetą < <http://zpasaulis.lt/>>
32. Sūduvos gidas. Regiono geografija. 2008 [žiūrėta 2011-01-06] Prieiga per internetą
< www.suduvosgidas.lt/>
33. Sūduvos gidas. Tai įdomu. [žiūrėta 2011-01-10] Prieiga per internetą
<<http://www.suduvosgidas.lt>>
34. Suvalkiečių drabužiai. [žiūrėta 2011-01-11] Prieiga per internetą < <http://mkp.emokykla.lt> >
35. Suvalkiečių velykiniai papročiai. [žiūrėta 2011-01-12] Prieiga per internetą
< <http://www.pilviskiai.lt> >
36. Savianokaitė V. Įvadas. Tapatybė erdvėje ir laike:
kintantys regionai. [žiūrėta 2011-01-06] Prieiga per internetą: < <http://www.minfolit.lt/>>)
37. Šilas V.; Sambora H. Mažosios Lietuvos kultūros pėdsakais. 1990
38. Urbanavičienė D. (2007) Žemaičių šokių, ratelių ir žaidimų bruožai// Tautosakos darbai Nr. 34. P. 136
39. Vaitiekūnas St. Lietuvos teritorija ir gyventojai. Vilnius. 1998 P. 7, 8, 15

40. Vaičekas A. Lietuvių kalendorinės šventės. 2006
41. Vėlius. N. Lietuvininkų kraštas. 1995
42. Zinkevičius Z. Lietuvių tarmių kilmė. 2006
43. Valstybės žinios. Nr. 82, Vilnius, 1999 rugsėjo 21 d.
44. Venskienė A. (2008) Lietuvos jaunimo etnografinis – lokalinis tapatumas XXI a. geografinės apibrėžtys ir kilmė// *Lituanistica*, Nr . 1 P. 88 – 89
45. Trinkūnienė I. (2007) Etninės kultūros išlikimo strategija šiuolaikinėje bendruomenėje: nuo tradicijos link interpretacijos// *Filosofija, sociologija* Nr. 4 P.12
46. Tradiciniai šokiai ir etno kultūra. Urbonavičienė Dalia.2009 [žiūrėta: 2011- 05-09] prieiga per internetą < www.etno.lt>
47. Žemaitija. [žiūrėta 2011–01-06] Prieiga per internetą <<http://www.travel.lt/>>
48. Žemaičių patarmės, rašybos pagrindai. [žiūrėta 2011-01-07] Prieiga per internetą <http://www.samogit.lt>>
49. Žemaičių moterų drabužiai. XIX a. – XX a. pradžioje. Dalia Bernotaitė – Beliauskienė. [žiūrėta: 2011-01-11] Prieiga per internetą < <http://www.samogit.lt/>>
50. Žemaičių tautiniai rūbai. [žiūrėta: 2011-01-11] Prieiga per internetą < <http://www.grazitumano.lt/>>)
51. Žemaičių instrumentinis folkloras. [žiūrėta 2011-01-09] Prieiga per internetą < <http://www.samogit.lt/>>
52. Žemaitijos instrumentinis muzikavimas ir jo pokyčiai. Rūta Žarskienė. [žiūrėta 2011-01-10] Prieiga per internetą < <http://www.lti.lt/>>
53. Žemaičių kalba. [žiūrėta 2011-01-09] Prieiga per internetą < <http://www.vlkk.lt/>>
54. Žemaičių patarmės, rašybos pagrindai. [žiūrėta 2011-01-09] Prieiga per internetą <<http://www.samogit.lt>>

PRIEDAS

Priedas 1

Mielas moksleivi,

Šios anketos tyrimo rezultatai padės labiau įsigilinti kiek tu žinai apie Lietuvos etnografinius regionus, savo kraštą ir domėjimąsi juo. Pabrėžiame, jog anketa – anoniminė. Tai reiškia, kad nei pavardės, nei vardo skelbti nereikia. Mums tiesiog svarbi Tavo nuomonė.

Tinkamą atsakymą pažymėkite ✓

Kokioje klasėje tu mokaisi? _____

Lytis (pažymėkite): ☐ vaikinai ☐ mergina

1. Ar žinai, kiek Lietuvoje yra etnografinių regionų?

☐ 1 ☐ 2 ☐ 3 ☐ 4 ☐ 5 ☐ 6 ☐ 7 ☐ 8

2. Kokius žinai Lietuvos etnografinius regionus? (įrašyk tinkamus atsakymus)

Aukštaitija, _____

3. Ar žinai, kokiame Lietuvos etnografiniame regione tu gyveni? (įrašyk tinkamą atsakymą)

4. Kokia tavo etnografinio regiono sostinė? (įrašyk tinkamą atsakymą)

5. Ar žinai, kokia spalva vyrauja, tavo etnografinio regiono aprangoje?

☐ Balta ☐ raudona ☐ pilka ☐ nežinau ☐ Kita _____ (įrašykite)

6. Kaip manai, kurio Lietuvos etnografinio regiono gyventojai labiausiai puoselėja savo kraštą?

(įrašyk regioną ir pagrįsk, dėl ko taip manai)

7. Ar žiūri TV laidas, kur rodomi liaudies ansamblių pasirodymai?

☐ Taip žiūriu ☐ kartais pažiūriu ☐ ne nežiūriu

8. Ar esi buvęs liaudies buities muziejuje, kur eksponuojami Lietuvos regiono pastatai, drabužiai, kultūra, buitis...?

☐ Taip, esu buvęs ☐ Ne, nesu buvęs, bet norėčiau nuvykti

☐ Ne, nesu buvęs ☐ Niekada negirdėjau apie tokį muziejų

9. Ar lankai etnografinį būrelį?

☐ Taip lankau ☐ ne, nelankau, bet norėčiau lankyti ☐ Nelankau

10. Ar tu kalbi tarmiškai?

- ☐ Taip, kalbu visada ☐ Kalbu tik su artimaisiais
☐ Moku kalbėti, bet nekalbu ☐ Nekalbu tarmiškai

11. Jei kalbi tarmiškai tik su artimaisiais, tai todėl, kad...?

- ☐ Žinai, kad kiti nesuprasti gali, ką sakai ☐ Bijai, kad kiti gali šaipytis iš tavo tarmės
☐ Kita _____ (įrašykite)

12. Ar buvai apsirengęs savo krašto tautiškais rūbais?

- ☐ Taip buvau, man patinka juos dėvėti ☐ buvau apsirengęs, bet man nepatinka su jais
☐ Ne, nebuvo, bet norėčiau pasimatuoti ☐ ne, nebuvo ir nenoriu jų dėvėti

Pažymėk Tau tinkantį atsakymo variantą užbraukdamas jį kryželiu – (X).

15. Ar tau patinka etnografinių regionų liaudies šokiai?	Tikrai Taip!	Lyg ir taip	Nežinau	Lyg ir ne	Tikrai NE!
16. Ar tau patinka etnografinių regionų liaudies muzika?	Tikrai Taip!	Lyg ir taip	Nežinau	Lyg ir ne	Tikrai NE!
17. Ar tau patinka etnografinių regionų drabužiai?	Tikrai Taip!	Lyg ir taip	Nežinau	Lyg ir ne	Tikrai NE!
18. Pasirodyti apsirengus savo regiono tautiškais rūbais viešumoje, tau būtų gėda ?	Tikrai Taip!	Lyg ir taip	Nežinau	Lyg ir ne	Tikrai NE!
21. Kaip manai, ar lietuvių regionų liaudies kultūra yra atgyvenusi?	Tikrai Taip!	Lyg ir taip	Nežinau	Lyg ir ne	Tikrai NE!
22. Tavo manymu, regionų skirtumai, tarmė, dainų paskirtis ir kt., po daugelio metų išnyks?	Tikrai Taip!	Lyg ir taip	Nežinau	Lyg ir ne	Tikrai NE!

Dėkojame už nuoširdžius atsakymus!!!